Geroepen om leerling te zijn

NZR-Cahiers 3

Geroepen om leerling te zijn

Geroepen om leerling te zijn

Onder redactie van: Gerrit (dr. G.) Noort en Marieke (A.M.) van der Giessen-van Velzen

Vertalingen: Gerrit Noort
Tekst- en beeldredactie: Redactie.AMG
Foto's: Albin Hillert/World Council of Churches
Vormgeving: Peter Slager | Garage bno
Productie: KokBoekencentrum

NZR-Cahiers | nummer 3
© Nederlandse Zendingsraad, 2018

Uitgave
Nederlandse Zendingsraad
Hoofdstraat 51
3971 KB Driebergen
(0343) 745 245
www.zendingsraad.nl

NZR-Cahiers

Geroepen om leerling te zijn is deel 3 in de Cahier-reeks van de Nederlandse Zendingsraad, een serie reflectie en toerusting over missionaire en missiologische thema's. Eerder verschenen in deze reeks: *De 'ander' woont naast mij. Migratie – uitdaging voor de kerken* (2014) en *Uitzending nu. Veranderende visies in beleid en praktijk* (2016).

De Nederlandse Zendingsraad (NZR) is het landelijk platform voor protestantse en oud-katholieke kerken en organisaties op het terrein van zending en evangelisatie. Het platform biedt ruimte aan ontmoeting tussen vertegenwoordigers van oecumenische en evangelische stromingen, kerkelijke zending en geloofszending, gevestigde kerken en migrantenkerken.

Woord vooraf

I Inleiding

1 Arusha: 'Geroepen om leerling te zijn' 5
Gerrit Noort

II Bijbels-theologische overwegingen

2 Jezus volgen en discipel worden (Marcus 6:1-13) 15
Merlyn Hyde-Riley

3 'Kom maar mee, dan zul je het zien!' (Johannes 1:35-42) 22
Christoph Anders

4 Navolging in het Nieuwe Testament 27
Werner Kahl

III Visies op discipelschap

5 Discipelschap als het delen van goed nieuws 35
CWME-werkgroep Evangelisatie

6 Discipelschap als transformerende navolging 46
Johannes Reimer

7 Geroepen tot transformerend discipelschap in Noordwest-Europa 55
Christoph Anders, Michael Biehl, Gerrit Noort

IV Conferentieboodschap

8 De Arusha-oproep tot 'omvormend' discipelschap 69

Personalia 72

Wereldzendingsconferentie 8-13 maart 2018 in Arusha, Tanzania. Foto's: Albin Hillert/WCC

Missionaire dimensie van de navolging van Christus

Het thema 'discipelschap' staat hoog op de agenda van missionaire organisaties. Voor de één is dat een vanzelfsprekende zaak. Kan het in zending en evangelisatie om iets anders gaan dan de oproep aan mensen om leerling van Jezus te worden? Voor de ander is de aandacht voor dit thema verrassend en misschien wel wat ongemakkelijk. Is een focus op discipelschap niet symptomatisch voor missionaire visies die het accent leggen op bekering en vroomheidsidealen?

Wie in kerk en zending het woord 'discipelschap' gebruikt, merkt al gauw dat dit uiteenlopende reacties oproept. Dat neemt echter niet weg dat het thema prominent aanwezig is in de internationale missionaire beweging.

Dat kan ook haast niet anders, want in discipelschap – te midden van de volken leerling van Jezus zijn – gaat het om centrale noties in het christelijk geloof. Het gaat immers om vragen als: van wie willen we leren, wat is richtinggevend voor het christelijk leven en hoe geven we daaraan in de navolging gestalte? Organisaties voor zending en evangelisatie kunnen hun werk niet doen zonder zich op deze vragen grondig te bezinnen.

Aanleiding en doel van NZR-Cahier 3

De aanleiding tot de uitgave van dit derde NZR-Cahier is de oecumenische Wereldzendingsconferentie die van 8 tot 13 maart 2018 plaatsvond in de stad Arusha in Tanzania.

Tijdens deze bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken stond het thema 'discipelschap' centraal. In talloze lezingen, vieringen en workshops werd dit uitgewerkt. Het ging daarbij vooral om *transforming discipleship*. Leerlingen van Jezus, levend vanuit de hoop dat Gods Rijk zal aanbreken, mogen bijdragen aan verandering, maar het discipelschap zélf verandert ook doordat elke tijd andere uitdagingen aan de navolging stelt.

Dit Cahier heeft niet de pretentie een overzicht te bieden van het huidige denken over discipelschap. Daarover is elders al voldoende geschreven. Wel stelt het de missionaire dimensie van de navolging centraal en beoogt het door de keuze van de artikelen een bescheiden bijdrage te leveren aan de doordenking van missionair werk.

Opzet van dit Cahier

Dit Cahier biedt allereerst een inleidend artikel dat de Wereldzendingsconferentie in Arusha in een breder historisch kader plaatst.

Daarna volgen drie bijbels-theologische artikelen die ingaan op discipelschap in het Nieuwe Testament. Het eerste artikel daarvan betreft een in Arusha veelbesproken bijbelstudie over Marcus 6 van de Jamaicaanse predikante Merlyn Hyde-Riley. Zij verzorgde deze op de eerste dag in de plenaire bijeenkomst. Haar accent op discipelschap als *Christ-connectedness* zette de toon van de conferentie en fungeerde als een brug tussen uiteenlopende visies van aanwezige 'evangelicale' en 'oecumenische' zendingsmensen.

Daarna volgen drie artikelen die discipelschap in een breder missionair perspectief plaatsen. De eerste twee daarvan, van de werkgroep Evangelisatie van CWME (de zendingsafdeling van de Wereldraad van Kerken) en van prof. Johannes Reimer, bieden inzicht in oecumenisch en evangelicaal denken over missionair discipelschap. Het laatste van deze drie artikelen is een doordenking van missionair discipelschap in de context van Noordwest-Europa.

Tot slot treft u, in vertaling, de *Call to Discipleship* aan waarmee de Wereldzendingsconferentie in Arusha afsloot.

In dit Cahier namen we enkele artikelen op die al eerder in druk verschenen. We zijn de Wereldraad van Kerken (WCC) en Evangelisches Missionswerk Hamburg (EMW) erkentelijk voor de verleende toestemming tot vertaling en publicatie ervan in deze uitgave.

Gerrit Noort, directeur Nederlandse Zendingsraad
september 2018

2 Arusha: 'Geroepen om leerling te zijn'

Gerrit Noort

Van 8 tot 13 maart 2018 vond in Arusha (Tanzania) opnieuw een Wereldzendingsconferentie plaats. Dertien jaar geleden was het inmiddels dat de Wereldraad van Kerken de voorgaande conferentie organiseerde in Athene (2005). Het thema van Arusha was: 'Moving in the Spirit: Called to Transforming Discipleship'. Ruim duizend vertegenwoordigers van kerken en missionaire organisaties, uit alle delen van de wereld, waren er bijeen.

De bijeenkomst maakt deel uit van een lange reeks zogenoemde 'wereldzendingsconferenties' die teruggaat tot 1910. In dit artikel blikken we eerst kort terug op het ontstaan en de ontwikkeling van deze conferenties. Vervolgens plaatsen we het thema van de conferentie te Arusha in dat kader.

Internationaal en steeds breder

In 1910 organiseerden westerse protestantse zendingsorganisaties een internationale conferentie in de stad Edinburgh. Deze bijeenkomst wordt meestal als de eerste Wereldzendingsconferentie aangemerkt, hoewel slechts enkelen van de 1.215 deelnemers afkomstig waren uit kerken in Azië, Afrika en Azië. Vanuit Nederland namen ongeveer 15 vertegenwoordigers van zendingsorganisaties deel.[1]

Vóór 1910 vonden ook al enkele grote zendingsconferenties plaats, die als voorlopers van Edinburgh worden beschouwd. Zo vond in 1888 in Londen een bijeenkomst plaats waaraan 1.759 vertegenwoordigers van 139 zendingsorganisaties deelnamen. En in 1900 was er in New York een massale zendingsbijeenkomst met vele tienduizenden bezoekers.

De deelnemers aan deze Angelsaksische conferenties waren echter in overgrote meerderheid Britten en Amerikanen. Het rapport van de bijeenkomst in Londen vermeldt in de categorie 'colonial members of the conference' slechts 3 personen (die

allen echter een westerse naam hadden). En van het Europese vasteland waren circa 40 personen aanwezig, onder wie ook enkele Nederlanders.[2]

Behoefte aan gesprek

Aanleiding tot het organiseren van de bredere oecumenische conferentie in Edinburgh was de groei van het zendingswerk in de laat-negentiende eeuw en begin twintigste eeuw. Er ontstond behoefte om in internationaal verband te kunnen spreken over zendingsstrategische en methodische kwesties.

Deze behoefte bleef ook na de conferentie van 1910 bestaan. In de jaren daarna organiseerde de International Missionary Council (IMC) daarom conferenties in Jeruzalem (1928), Tambaram (1938), Whitby (1947), Willingen (1952) en Achimoto (1958).

Na de fusie van deze IMC met de Wereldraad van Kerken, bekrachtigd tijdens de assemblee van de Wereldraad van Kerken in New Delhi (1961), zette de raad de traditie van dit 'internationale zendingsoverleg' voort en organiseerde de conferenties in Mexico City (1963), Bangkok (1973), Melbourne (1980), San Antonio (1989), Salvador de Bahia (1996), Athene (2005) en, tot slot, in Arusha (2018).

Taakgericht karakter

Dit artikel is niet de plaats om uitvoerig in te gaan op de thema's en de besluiten van de Wereldzendingsconferenties. Daarover is elders al veel geschreven.[3] We lichten er slechts enkele dingen uit en wijzen met name op het veranderde karakter van de conferenties. In het verleden waren deze namelijk programmatisch- en taak-georiënteerd, terwijl dit recent niet meer het geval is.

Dit illustreren we kort aan de hand van vier van de bovengenoemde conferenties. De eerste drie daarvan tonen hoe de betreffende conferenties taak- en oplossingsgericht waren. Vervolgens laten we zien hoe een omslag naar het bieden van 'dialogisch-oecumenische' ruimte tot stand kwam.

Edingburgh (1910)

Het taakgerichte karakter illustreren we allereerst aan de hand van de al genoemde conferentie van 1910 in Edinburgh. Toen stond de vraag centraal hoe de middelen van zendingsorganisaties optimaal en strategisch konden worden ingezet om binnen één generatie iedereen met het evangelie te bereiken.

Om die taak te kunnen realiseren besloot de conferentie een permanent orgaan voor samenwerking in zending in te stellen. In 1921 zou daaruit de Internationale Zendingsraad (IMC) voortkomen. De commissies van deze conferentie richtten

zich elk op een specifiek taakveld. Zo bracht Commissie VII een rapport uit over aandachtspunten in de relatie van kerk en overheid, terwijl Commissie IV zendingsmethodische handreikingen deed voor de verkondiging van het evangelie aan aanhangers van andere religies.

Tambaram (1938)

De conferentie in Tambaram (India), in 1938, had als taakgericht thema: '*The upbuilding of the younger churches*'. Het 'hoe' van de kerkopbouw stond centraal.
In het kader daarvan bogen de deelnemers van de conferentie zich onder meer over praktische vragen, zoals de nodige verbetering van theologische opleidingen voor 'inheemse' voorgangers en noodzakelijke veranderingen in de training van zendingswerkers. Tijdens het werk in de secties 8 en 10 werden problemen in de opleidingen geanalyseerd, aanbevelingen gedaan en besluitvoorstellen geformuleerd.[4]

Ook 'the economic basis of the church' kwam uitvoerig aan de orde, onder meer door het aanreiken van praktische handvatten om financiële zelfstandigheid via inkomensgenerende projecten te realiseren.[5]

Whitby (1947)

Als derde illustratie van het taakgerichte karakter van de conferenties wijzen we op de kleinschalige bijeenkomst van 1947, te Whitby (Canada). '*Partnership in obedience*' en de invulling daarvan, stond daar centraal. Dat was om twee redenen een gevoelig thema.

Ten eerste waren 'jonge kerken' kritisch over het uitblijven van gelijkwaardige relaties. Westerse organisaties hielden de touwtjes van het zendingswerk nog stevig in handen. Mede uitgedaagd door de opkomst van nationalistische bewegingen die een einde wilden aan koloniale verhoudingen, verlangden de jonge kerken het doorbreken van patriarchale zendingsrelaties.

Ten tweede was samenwerking van zendingsorganisaties met Duitse genootschappen niet meer vanzelfsprekend als gevolg van de pijnlijke ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een vijfde deel van het Europese protestantse zendingswerk raakte door het oorlogsgeweld immers 'verweesd'. Ruim 3.500 zendingswerkers waren afgesneden van financiële ondersteuning voor hun werk en een deel van de zendingswerkers, zowel afkomstig uit Duitsland als uit de geallieerde landen, werd geïnterneerd.

De conferentie in Whitby zag het werken aan herstel van relaties als een belangrijke taak. De basis daarvoor werd gezocht in een 'gehoorzaamheid aan God'. Het ging om pragmatische samenwerkingsvormen 'that suited a new phase in church history, that of post-war reconstruction'.[6]

Op dialoog gericht

De bovenstaande conferenties hadden dus een belangrijke taakgerichte component. Strategiebepaling en probleemoplossing kwamen – naast, maar ook op basis van inhoudelijke bezinning – steeds nadrukkelijk aan de orde.

Terwijl in Bangkok (1973) op het scherpst van de snede gedebatteerd werd over de zendingsmethodische vraag of missionair werk zich moet richten op humanisering of eeuwig behoud, en de deelnemers in Melbourne (1980) zich bogen over de zendingsstrategische kwestie of missionair werk primair op de armen gericht moet zijn, waren conferenties daarna minder gericht op het ontwikkelen van gezamenlijke strategieën. Ze boden veeleer een oecumenische ruimte voor dialoog over zending.

Die ontwikkeling was ook niet onlogisch, want door de toenemende oecumenische breedte van de Wereldraad nam de behoefte aan dialoog over uiteenlopende missionaire visies en kerkelijke praktijken toe. Na de integratie van de IMC in de Wereldraad van Kerken kreeg de nieuwe zendingsafdeling niet alleen te maken met beleid en strategie van protestantse zendingsorganisaties en kerken, maar ook met visie en beleid van andere kerken.

In 1961 trad de Russisch-Orthodoxe Kerk tot de raad toe, gevolgd door andere Oosters-orthodoxe kerken. In datzelfde jaar waren voor het eerst officieel benoemde rooms-katholieke waarnemers aanwezig op de assemblee te New Delhi.[7] Na het Tweede Vaticaanse concilie (1962-1965) zouden de contacten met het Vaticaan en de rooms-katholieke missie toenemen.

De toenemende behoefte aan ruimte voor dialoog had echter niet alleen te maken met de groeiende breedte van de institutionele oecumene. In de jaren zeventig en tachtig speelde ook een rol dat in zendingskringen de polarisatie van oecumenische en evangelicale zending scherp toenam. Dit liet de Wereldraad en zijn zendingsafdeling niet onberoerd. Gezamenlijke strategievorming werd in veel opzichten moeizamer en het accent verschoof van taakgerichtheid in de richting van de zoektocht naar dialoog en convergentie.

Athene (2005)

Dit laat zich goed illustreren aan de hand van de rapportage over de Wereldzendingsconferentie te Athene (2005). Jacques Matthey, toenmalig directeur van de Commission on World Mission and Evangelism (CWME) van de Wereldraad sprak over deze bijeenkomst als een 'wider ecumenical dialogue on mission and evangelism'.[8] Hij wees daarbij op de dialoog over de pneumatologie, die theologen van de Oosters-orthodoxe en de Pinksterkerken in Athene opstartten.

Matthey zag de verschuiving naar een dialogisch karakter van de wereldzendingsconferenties als een onvermijdelijk gevolg van de snelle veranderingen in het

wereldchristendom. Het zwaartepunt van het christendom was naar het zuidelijk halfrond verschoven, de Pinksterbeweging had een enorme groei doorgemaakt en de *mainline* kerken in het Westen maakten een tijd van ernstige krimp mee. De panelen waren verschoven en verbreding van het oecumenisch gesprek over zending was nodig, ook met kerken en missionaire bewegingen die zich buiten de zogenaamde 'institutionele oecumene' bewogen.

Weliswaar had de zendingsafdeling van de Wereldraad al geruime tijd aandacht voor de zogenaamde 'wider constituency' (bij zending en evangelisatie betrokken organisaties die geen lid waren van de Wereldraad), maar pas in Athene kreeg deze verbreding serieus gestalte. In oecumenische zendingskringen was het besef gegroeid dat de Pinkster- en evangelicale kerken een belangrijke rol waren gaan spelen in het wereldchristendom en dat zij als gesprekspartner serieus genomen dienden te worden.

De keuze werd daarom gemaakt om de conferentie in Athene een oecumenische ruimte voor dialoog te laten zijn 'which would include representatives of growing parts of world Christianity not always involved in ecumenical discussions and reflections on mission'.[9] De agenda was gepland 'in a way to allow the great variety of Christians to feel secure and at home'. Het ging om het ontwikkelen van een 'dialogue-oriented' benadering. De Wereldraad moest vooral een 'space provider' worden, en minder een 'body with its own programmatic and ideological identity, planning new options and concrete steps in mission'.[10]

Matthey signaleert vervolgens terecht dat voor deze verschuiving naar dialoog een prijs betaald wordt. Het taak- en oplossingsgerichte karakter van de Wereldzendingsconferenties kwam daarmee verder onder druk te staan. In Athene was het namelijk niet mogelijk, schrijft hij, 'to envisage common formulations or decisions on priorities in witness and methods'.[11] Daarvoor lagen de visies en standpunten in de gecreëerde nieuwe breedte te ver uit elkaar.

Het mag daarom een prestatie van formaat genoemd worden dat de consequente inzet op dialoog leidde tot twee belangrijke oecumenische verklaringen over missionair werk. Zo publiceerden de Rooms-Katholieke Kerk, de World Evangelical Alliance en de Wereldraad van Kerken gezamenlijk en eenstemmig het document *Christian Witness in a Multi-Religious World* (2011). De daarin gegeven richtlijnen voor verantwoord ethisch handelen in missionair werk kwamen tot stand na een gedurende vijf jaar gevoerde dialoog.

Daarnaast leidde de zendingsafdeling van de Wereldraad een meerjarig breed oecumenisch bezinningsproces over zending, dat in 2013 leidde tot de uitgave van de zendingsverklaring *Together Towards Life* (TTL). Daarin is de vrucht van de dialoog met de Pinksterkerken goed zichtbaar in de wijze waarop zending theologisch

wordt doordacht vanuit de pneumatologie. Zending, zo maakt deze verklaring in alle toonaarden duidelijk, is het levenbrengende werk van de Heilige Geest die in beweging zet.

Discipelschap als dialoog

Het was deze laatstgenoemde zendingsverklaring die leidde tot de vaststelling van het thema van de Wereldzendingsconferentie in Arusha: '*Moving in the Spirit: Called to Transforming Discipleship*'.

Jooseop Keum, verantwoordelijk voor de organisatie van de conferentie, schreef in dit verband dat als zending inhoudt dat de kracht van de Geest ons in beweging zet, daarin ook de notie van pelgrimage zit. We zijn als gelovigen onderweg vanuit de hoop dat ons discipelschap, ons 'leerling van Christus zijn', zowel onszelf als de wereld verandert.[12] Als we leven door de Geest, volgen we ook het pad dat de Geest ons wijst (Galaten 5:25).

Discipelschap is een dialoog met die Geest en tegelijkertijd een dialoog met de wereld. In het discipelschap gaat het erom de Geest van de geesten te leren onderscheiden. Met de woorden van genoemde zendingsverklaring: om te leren onderscheiden wat in deze wereld het leven versterkt (*affirmation of life* door de Geest) en wat het leven tenietdoet (*denial of life* door de geesten). Het gaat om het onderscheiden van de tekenen van de tijd en om het duiden van Gods sporen in deze wereld.

'Transforming discipleship'

Elders in dit Cahier gaat Johannes Reimer nader in op het aan 'discipleship' toegevoegde woord 'transforming' en andere gebruikte samenstellingen. De organisatoren van de conferentie legden met 'transforming' het accent op de onlosmakelijke relatie van discipelschap en verandering. De Geest die ons roept om leerling van Jezus te worden, leidt ons op een weg van verandering.

Keum spreekt in dat verband over een profetische boodschap van verandering in de 'messy complexities of today's world'.[13] Maar hij schetst – opnieuw in lijn met de zendingsverklaring *Together Towards Life* – geen enkelvoudige maar een meervoudige transformatie. Het gaat om verandering van onszelf én van de wereld, van onze spiritualiteit en van onze reactie op de tekenen van de tijd (ons handelen): 'As disciples we are being transformed and we are called to transform the world'. In die spiritualiteit staat het volgen van Jezus en geestelijke groei centraal. In het reageren op de tekenen van de tijd gaat het volgens hem vooral om het belichamen van de volheid van het leven (Johannes 10:10). Dat leven mag in de wereld zichtbaarder worden.

Voorbereiding

Als voorbereiding op de Wereldzendingsconferentie te Arusha wijdde CWME drie nummers van haar missiologische periodiek *International Review of Mission* aan discipelschap. Het eerste nummer was gewijd aan 'transforming discpleship' als zodanig,[14] het tweede werkte discipelschap uit in relatie tot missionaire vorming[15] en het derde, tot slot, bevatte bijdragen over discipelschap vanuit Afrikaans perspectief.[16]

Het kort na de conferentie verschenen themanummer over 'Pentecostal Mission Theology' (juni 2018) gaat niet specifiek in op discipelschap, maar staat toch niet geheel los van Arusha. Juist in deze Afrikaanse locatie bleek immers de grote invloed van de opgekomen Pinksterkerken op de vieringen en spontane gebeden in de wandelgangen.

Diversiteit en perspectieven

De verschuiving van taakgerichte conferenties naar het scheppen van ruimte voor een oecumenische dialoog over zending en evangelisatie was ook in Arusha duidelijk. De conferentieleiding beoogde niet zendingsmethodische handreikingen te doen voor missionair discipelschap, hoewel incidentele workshops wel concrete modellen daarvoor behandelden. Wel was er de organisatoren veel aan gelegen om het missionaire belang van discipelschap te onderstrepen. Dat deden zij door in het vaste ritme van dagelijkse gebedstijden en bijbelstudies de navolging van Christus centraal te stellen, door in lezingen en paneldiscussies op het hoofdpodium de diversiteit aan oecumenische stemmen over discipelschap te laten klinken en door deze perspectieven vervolgens in workshops met elkaar in dialoog te brengen.

Als voorbeeld van dat laatste kan de in dit Cahier opgenomen bijdrage over discipelschap in Noordwest-Europa gelden. Dat artikel kwam voort uit een behoefte aan dialoog vanwege met enige regelmaat zich voordoende 'kortsluiting' door sterk uiteenlopende visies op secularisatie en op 'effectief' missionair werk in dergelijke contexten. Het betreffende artikel vormde de basis voor een intensieve dialoog tijdens een goedbezochte workshop.

'The Arusha Call to Discipleship'

Ook *The Arusha Call to Discipleship*, in dit Cahier in vertaling opgenomen, kwam tot stand vanuit de dialoog, met name in de dagelijkse gespreksgroepen en workshops. De tekst was niet tevoren al opgesteld. Het is een korte en voor de oecumene kenmerkende convergentietekst, met alle tekortkomingen van dien. De inbreng vanuit uiteenlopende confessionele en missionaire tradities is in de formuleringen herkenbaar. Wie goed leest, onderkent dat onderdelen ervan op gespannen voet met elkaar kunnen staan.

De tekst biedt geen uitgewerkte missionaire strategie, maar roept vooral op om ernst te maken met discipelschap. Tot leerlingschap van Christus zijn we geroepen. Dat is het verbindende in de zending. Deze oproep stond niet alleen in Arusha centraal, maar is ook zichtbaar in de oproep tot 'radical obedient discipleship' in het evangelicale *Cape Town Commitment* (Lausannebeweging, 2010) en in het rooms-katholieke accent op 'missionary disciples' in de pauselijke zendingsverklaring *Evangelii Gaudium* (2013).

De navolging krijgt gestalte in een wereld waar niet alleen de Geest levenbrengend aanwezig is, maar waarin ook vernietigende kracht van onheilige geesten zichtbaar is. Niet zonder reden eindigt de *Arusha Call* daarom ook met een gebed, vanuit het besef dat het navolgen van Christus niet op eigen kracht lukt. De kracht van de Geest is ervoor nodig. Leerling van Jezus zijn is niet alleen een opgave, maar allereerst ook een gave.

---

1 W. van Saane, *Protestant Mission Partnerships*, Utrecht 2018, 99-100, voetnoot 2.
2 Zie *Report of the Missionary Conference London 1888*, Vol. II, London 1889, 595-596.
3 Zie daarover K. Ross, J. Keum, K. Avtzki, R. Hewitt (eds.), *Ecumenical Missiology: Changing Landscapes and New Conceptions of Mission*, Regnum Series Vol. 35, Oxford 2016 (online als gratis download beschikbaar: www.ocms.ac.uk/regnum/downloads/Ecumenical_Missiology-WM.pdf); A. Wind, *Zending en Oecumene in de Twintigste Eeuw*, band I-IIb, Kampen 1984; 1991; 1998.
4 *The Life of the Church*, The Tambaram Series, Vol. IV, London/Oxford 1939, 199-212, 251-257.
5 *The Economic Basis of the Church*, The Tambaram Series, Vol. V, London/Oxford, 224-245.
6 Zie hierover onder meer W. van Saane, *Protestant Mission Partnerships*, 190-193.
7 D.P. Gaines, *The World Council of Churches: A Study of Its Background and History*, New Hampshire 1966, 1032-1043.
8 J. Matthey, 'Some reflections on the Significance of Athens', in: *Report of the WCC Conference on World Mission and Evangelism, Athens, Greece, May 2005*, Geneva 2008, 327-328.
9 J. Matthey, 'Some reflections', 327-328.
10 Vergelijk 'Towards a Common Understanding and Vision of the World Council of Churches. A Policy Statement', WCC Geneva, 1997. Zie https://www.oikoumene.org/en/about-us/self-understanding-vision/cuv.
11 J. Matthey, 'Some reflections', 328.
12 J. Keum, 'Editorial: Transforming Discipleship', *International Review of Mission*, November 2016 (105.2/403), 155-156.
13 J. Keum, 'Editorial', 156.
14 'Transforming Discipleship', *International Review of Mission*, November 2016 (105.2/403).
15 'Missional Formation', *International Review of Mission*, June 2017 (106.1/404).
16 'Transforming Mission: Perspectives from Africa', *International Review of Mission*, December 2017 (106.2/405), 201-227; 268-279; 322-355; 369-388.

2 *Jezus volgen en discipel worden*

Merlyn Hyde-Riley

Op de eerste dag van de Wereldzendingsconferentie in Arusha (8 maart 2018) verzorgde ds. Merlyn Hyde-Riley een bijbelstudie over Marcus 6:1-13. Zij is predikant van de Jamaica Baptist Union en voorzitter van de Jamaicaanse Raad van Kerken. Dit Cahier-hoofdstuk biedt haar integrale, vertaalde tekst.[1]

Marcus 6:1-13

'Jezus vertrok weer en ging naar zijn vaderstad, gevolgd door zijn leerlingen. Toen de sabbat was aangebroken, gaf hij onderricht in de synagoge, en vele toehoorders waren stomverbaasd en zeiden: 'Waar haalt hij dat allemaal vandaan? Wat is dat voor wijsheid die hem gegeven is? En dan die wonderen die zijn handen tot stand brengen! Hij is toch die timmerman, de zoon van Maria en de broer van Jakobus en Joses en Judas en Simon? En wonen zijn zusters niet hier bij ons?' En ze namen aanstoot aan hem. Jezus zei tegen hen: 'Nergens wordt een profeet zo miskend als in zijn eigen stad, onder zijn verwanten en huisgenoten.' Hij kon daar geen enkel wonder doen, behalve dat hij een paar zieken de handen oplegde en hen genas. Hij stond verbaasd over hun ongeloof.

Hij trok rond langs de dorpen in de omtrek en onderwees de mensen. Hij riep de twaalf bij zich en zond hen twee aan twee uit, en gaf hun macht over de onreine geesten. Hij droeg hun op niets mee te nemen voor onderweg, geen brood, geen reistas en geen geld, alleen een stok. Sandalen mochten ze wel dragen. 'Maar', zei hij, 'trek geen extra kleren aan.' En ook zei hij: 'Als jullie ergens onderdak krijgen, moet je daar blijven tot je verder reist. Maar als jullie ergens niet welkom zijn en de mensen niet naar jullie willen luisteren, moet je daar weggaan en het stof van je voeten schudden ten teken dat je niets meer met hen te maken wilt hebben.' Ze gingen op weg en riepen de mensen op tot inkeer te komen, en ze dreven veel demonen uit en zalfden veel zieken met olie en genazen hen.' (Nieuwe Bijbelvertaling 2004)

De tekst in de context

Deze tekst uit het Marcusevangelie situeert Jezus in zijn eigen woonplaats, in of rond Nazaret. Dat betekent dat Jezus sprak tot mensen die zijn afkomst en status kenden. Zowel Hijzelf als zijn voorgeslacht waren welbekende figuren voor de hoorders en zijn optreden leidde tot een dynamiek die eigen is aan schaamteculturen. Doordat zijn vaderstad Hem als profeet erkende, stelde dit vragen aan de mate van eer voor andere personen en families. Een claim op eer die uitging boven wat iemand op grond van zijn geboorte toekwam was immers bedreigend voor anderen. Als iemand het hoofd boven het maaiveld uitsteekt, leidt dat tot reacties. Het is die dynamiek die zichtbaar is in deze tekst.

Aanvankelijk was er een positieve respons op Jezus. De menigte was verbaasd over zijn woorden. Maar toen kwamen de twijfels en vragen over de familie waaruit Jezus afkomstig was, over zijn status in de samenleving. Het evangelie van Marcus maakt duidelijk dat Jezus door zijn eigen mensen werd afgewezen. Ze toonden hun gebrek aan geloof in Hem en namen afstand (Marcus 6:1-6).

Deze vijandige bejegening roept de vraag op of buitenstaanders beter in staat zijn om de eer van een profeet te beoordelen dan de mensen die hem na staan, zijn familie en vrienden. Jezus' vermogen om wonderen te bewerkstelligen vereiste geloof, trouw en toewijding aan God. De thuisstad van Jezus laat dit niet zien. Hun gebrek aan loyaliteit staat in een sterke tegenstelling tot het geloof van degenen die Jezus om hulp kwamen vragen in het voorafgaande hoofdstuk 5.

In Marcus 6:7-13 roept Jezus de discipelen bij zich en zendt hen vervolgens uit met duidelijke instructies. Marcus legt daarbij het accent op het onvermogen van de discipelen om te begrijpen wie Jezus eigenlijk is. Maar op het moment dat Jezus hen roept en uitzendt, blijken ze in staat om de opdracht uit te voeren, niet op grond van hun eigen onafhankelijke gezag maar door de autoriteit en de bediening van Jezus.

De tekst in onze context

Als we nadenken over het thema 'Jezus volgen en discipel worden', dan reikt de tekst inzichten aan over het wezen en het karakter van de oproep tot discipelschap. Discipelschap wordt in de praktijk geleerd en wordt getoetst aan de realiteit van die praktijk. Het is meer dan leren over Jezus. Een discipel (leerling) worden betekent: Jezus volgen. Het hart van discipelschap is daarom niet anders dan de verbondenheid met Christus.

'Christ-connected' en 'Christ-centred'

De tekst onderstreept dat verbondenheid met Christus en Hem centraal stellen essentieel zijn voor het vormgeven van discipelschap. Dat is ook de onderliggende gedachte in Johannes 17:18 en 20:21:

> *'Ik zend hen naar de wereld, zoals u mij naar de wereld hebt gezonden'*
> en: *'Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zo zend ik jullie uit.' (Nieuwe Bijbelvertaling)*

De uitzending van de discipelen was dus verbonden met Jezus' eigen uitzending. Het is interessant dat Jezus de discipelen uitzond direct nadat Hij zijn eigen stad had bezocht. In deze uitzending moesten de discipelen, als vertegenwoordigers van Jezus, het werk van hun leraar vermenigvuldigen in genezingen, duiveluitdrijvingen, onderwijs en prediking. Het ligt voor de hand dat zij doorvertelden wat zij van Jezus zelf hadden gehoord en dat zij rapporteerden over de dingen die zij Jezus hadden zien doen. Het was Jezus zelf die zijn discipelen riep en uitzond, evenals Hijzelf was gezonden.

Het is van belang om in de gaten te houden dat de instructies die Jezus gaf geen eisen vormden. Het waren ook geen vereisten waaraan Jezus zelf zou moeten voldoen. Hij vervulde Gods wil, zelfs tot aan het kruis. Niets vroeg Hij van zijn discipelen waartoe Hij ook zelf niet bereid was. Hij liet de ultieme gehoorzaamheid zien toen Hij zijn leven opgaf aan het kruis.

Praktische implicaties

Als leiders moeten we daarom nadenken over wat we van anderen vragen. Vragen we dat ook van onszelf? Hebben we verwachtingen van anderen die slechts bijdragen aan ons prestige of die onze roem bevorderen? Voordat Jezus zijn discipelen riep, was Hij bij mensen in de marge. Samen met mensen zag Hij de realiteit van zijn zending onder ogen. Er was een ononderbroken lijn tussen wat Jezus zelf deed en waartoe Hij zijn discipelen opriep.
Discipelschap houdt in dat we Christus in en door ons leven laten zien. Jezus volgen en een discipel worden is onmogelijk zonder een innige verbondenheid met Christus. We gaan op pad omdat Jezus ons stuurt zoals ook Hij werd gestuurd. Het hart van discipelschap moet worden gevormd door de verbondenheid met Christus. We hebben los van Hem geen gezag. We zijn slechts discipelen door onze relatie met Christus.

Vijandigheid

Veel dingen kunnen en zullen tot afwijzing leiden (Marcus 3:21-22, 31). Wanneer we als discipel leven, moeten we in gedachten houden wat Jezus meemaakte. Hij kreeg te maken met vijandigheid vanuit zijn eigen gemeenschap. Hij werd neerbuigend behandeld door mensen uit zijn eigen dorp. Mensen die Hem goed kenden, evenals zijn familieleden.

Wellicht heeft Marcus dit beschouwd als een voorafschaduwing van wat later in het passieverhaal zou gebeuren. De vroege kerk heeft ermee geworsteld. Zij vroegen zich af: als Jezus echt de Messias was, waarom werd Hij dan door zijn eigen volk verworpen?

Praktische implicaties

Als volgelingen van Jezus moeten we rekenen met vijandigheid en afwijzing. Dat hoort er simpelweg bij. Soms is het moeilijker om getuige te zijn ten overstaan van onze eigen familie en vrienden, in onze eigen context, dan op andere plaatsen. Afwijzing kan natuurlijk ook komen van de zijde van mensen die we niet kennen, van mensen die we nauwelijks kennen. Jezus ontmoette in elke denkbare ontmoeting tegenstand.

Omdat afwijzing onvermijdelijk is, moeten we het erover eens zijn dat berusting en apathie geen wegen zijn om tot invulling van discipelschap te komen. We moeten zelfkritisch zijn als we de mogelijke redenen voor afwijzing en tegenwerking willen bepalen. Komt het omdat we in een schaamtecultuur leven? Of is het zo dat mensen naar ons kijken en denken dat ze niets met God te maken willen hebben omdat ze zien wie wij zijn? Is het wellicht zo dat de God die wij vertegenwoordigen trekken heeft van uitbuiting, macht, economische hebzucht en discriminatie? We moeten ons terdege afvragen wat het moeilijk maakt om het evangelie uit te dragen in ons eigen land, onze dorpen en gemeenschappen.

De weg van mensen naar het geloof wordt soms door een veelheid aan zichtbare en onzichtbare factoren gehinderd. Maar Goddank kan de kracht van Jezus niet buiten spel gezet worden door een gebrek aan geloof, genoemd in Marcus 6:5:

> *'Hij kon daar geen enkel wonder doen, behalve dat hij een paar zieken de handen oplegde en hen genas.' (Nieuwe Bijbelvertaling)*

Ondanks afwijzing hoeft nog niet alles verloren te zijn. Zelfs in geval van afwijzing is er nog een plek voor de discipel om zijn missie gestalte te geven. In plaats van degenen die Hem niet wilden aanhoren te verdoemen, vond Jezus een andere manier om degenen die Hem afwezen te bereiken, zonder zichzelf op te dringen.

Authenticiteit en autoriteit

Sommigen stelden vragen bij Jezus' authenticiteit en gezag. Ze deden dit door vragen te stellen bij zijn wijsheid en kracht (verzen 2b-3b). De vraag '*Waar haalt hij dat allemaal vandaan?*' hield er gedeeltelijk mee verband dat Hij niet bij een rabbi in de leer was geweest en zodoende niet over de juiste 'papieren' beschikte. Was dit niet de timmerman? Jezus' lage afkomst leidde tot verontwaardiging (Marcus 6:3).

De verwijzing naar Jezus als de zoon van Maria kan ook als een belediging worden gelezen. In Semitische culturen was het ongewoon om naar een man te verwijzen als de zoon van zijn moeder, zelfs als de vader overleden was. Jezus had hier te maken met een mix van sarcasme en belediging, die erop gericht was zijn gezag te ondermijnen.

Praktische implicaties

Mensen spreken soms een oordeel uit over de authenticiteit en het gezag van een discipel op basis van stereotiepe overwegingen, zoals sociale vooroordelen, discriminatie, plaats, religieuze achtergrond, ras, klasse en gender. Deze dingen vormen de werkelijkheid van sociaal gestratificeerde samenlevingen, zeker van de samenlevingen die werden beïnvloed door keizerlijke en koloniale geschiedenis.

In de huidige tijd vertonen veel landen met een geschiedenis die gekleurd is door westerse zending dergelijke tendensen. Ook houden sommige landen vast aan een elitaire houding ten opzichte van andere vormen van religieuze beleving en streven ernaar om hun gewoonten aan anderen op te leggen. Een dergelijke benadering staat eenheid in de weg en hindert ons vermogen om de missie van Jezus Christus te bevorderen.

Aan de andere kant zijn er onder ons die hun eigen context niet waarderen en die geloven dat andermans oordeel over ons klopt. We voelen ons dan ongemakkelijk met de gaven en bijzonderheden die God aan ons geschonken heeft en lopen het risico om op termijn onze unieke identiteit te verliezen.

Ik voeg hier een waarschuwend woord toe voor ons in het Zuiden die nu kerkgroei beleven: laten we niet toegeven aan de verleiding om te denken dat wat wij te bieden hebben authentieker en geloofwaardiger is dan wat in andere delen van de missionaire beweging gebeurt.

In het volgen van Jezus en het discipel worden is het van belang om te onthouden dat authenticiteit ligt in doen waartoe Jezus ons oproept, namelijk het uitdragen van het evangelie dat oproept tot berouw, los van onze afkomst, sekse, ras, klasse, geografische locatie et cetera. Ons gezag rust in Jezus alleen en niet in veronderstelde status, ons ter beschikking staande middelen of opleiding. Dit gezag is geen gezag over mensen, maar over de krachten of demonen die Gods kinderen gevangenhouden en ontmenselijken.

Eenvoud en gastvrijheid

Jezus' aanwijzing aan zijn discipelen om voor hun reis niets mee te nemen behalve een staf, om sandalen te dragen en geen extra kleding mee te nemen, kan op verschillende manieren worden uitgelegd. Maar het is zeker niet vergezocht om zijn richtlijnen te beschouwen als een oproep om de waarden van eenvoud en gastvrijheid serieus te nemen. De discipelen worden allereerst opgeroepen om te leven in afhankelijkheid van Christus en in hun discipelschap geen wantrouwen tentoon te spreiden ten opzichte van degenen die ze dienen. Het is niet de bedoeling dat er gedachten van superioriteit postvatten en het werk van de discipelen moet ook niet afhankelijk zijn van een hartelijke ontvangst (Marcus 6:8-10).

Praktische implicaties

Mensen die in Jezus' naam uitgaan moeten dat onbelemmerd kunnen doen. Meer dan bruikbaar en nodig is om hun opdracht te kunnen uitvoeren moeten ze niet meenemen. Ze mogen erop vertrouwen dat God zal voorzien. Dit gaat lijnrecht in tegen de geest van deze tijd die juist overvloed verheerlijkt. Die geest is soms ook de kerken binnengedrongen en heeft het evangelie verwrongen.

Volgens sommigen is zending alleen maar mogelijk als we materiële goederen ter beschikking hebben. Maar het tegendeel is waar: sommigen gebruiken deze goederen als een excuus om geen getrouwe discipelen te hoeven zijn. Jezus navolgen gaat niet over materiële welvaart. Het vergt van ons dat we God vertrouwen om in onze noden te voorzien. Er is geen plaats voor een geest van hebzucht, want dat leidt slechts tot nog meer willen hebben. Er mag geen ruimte zitten tussen de eenvoud van Jezus' leven en de wijze waarop zijn discipelen in onze tijd leven.

Het staat mensen vrij om de bediening en zending te weigeren. We moeten de individuele vrijheid van mensen respecteren. Discipelen mogen anderen niet intimideren of macht uitoefenen over degenen die zij ontmoeten. Dergelijke tactieken worden toegepast door degenen die trots zijn, die onder de indruk zijn van hun eigen macht en die ervan overtuigd zijn dat hun macht autoriteit geeft om over anderen te heersen. Het is belangrijk om in te zien dat sommige zendingen niet worden geleid door Christus, maar door machtsvorming, hebzucht en imperialisme. De vraag moet worden gesteld: hoe hebben zendingswerkers zich met betrekking tot deze zaken in verleden en heden opgesteld? Welke relatie hadden zij met koloniale machthebbers?

Er is een tijd dat we met degenen die het evangelie verwerpen moeten spreken over de consequenties van hun beslissing. We moeten hen dan voorhouden dat dit niet in hun eigen belang is (Marcus 6:11). De urgentie van zending vergt van discipelen dat zij de behoeften en het belang van anderen in het oog houden.

In discipelschap is er geen plaats voor toevoegingen aan of inperking van de evangelieboodschap om het maar aantrekkelijk of acceptabel te maken. We moeten er heel goed op letten dat we in onze presentatie van het evangelie niet dezelfde strategieën gebruiken die zo'n centrale rol spelen in onze op consumptie en competitie gerichte samenleving. De manier waarop we leven kan boekdelen spreken over het evangelie.

Het christocentrische wezen van discipelschap wordt zichtbaar in authenticiteit, autoriteit, gastvrijheid en eenvoud te midden van vijandigheid. Jezus navolgen betekent dat we in praktijk brengen wat we hebben geleerd. De navolging zal altijd uitgetest worden door de werkelijkheid van onze wereld. Discipelen zullen altijd te maken krijgen met afwijzing en hindernissen. Maar de noodzaak om als discipelen te leven en de vastbeslotenheid van christenen om die oproep serieus te nemen zal er eveneens altijd zijn.

[1] De Engelse tekst, opgenomen in de *Conference Spiritual Life Resources* (WCC 2018), werd met toestemming van de Commission on World Mission and Evangelism (CWME) van de Wereldraad van Kerken voor dit Cahier vertaald.

3 *'Kom maar mee, dan zul je het zien!'*

Christoph Anders

De woorden 'Kom maar mee, dan zul je het zien' uit Johannes 1:35-42 zijn grandioos. Ze nodigen uit tot een nieuw bestaan en tot een blijvend op weg zijn met Jezus. Geroepen om een leerling van Jezus te worden en dat ook te blijven! Is ook onze geloofsweg met een vergelijkbare ervaring begonnen? Kunnen wij, hier en nu, ons leven als christen en als gemeente omschrijven met het grote woord navolging?[1]

Navolging en volgers

Bij heel wat begrippen uit het christelijke leven en de theologie zal het ons wellicht niet meevallen om iets te zeggen over de betekenis en de inhoud daarvan. Maar bij navolging, of discipelschap, ligt dat anders. Dat woord heeft zowel met het hoofd als met het hart te maken. Het doet ons denken aan bijbelverhalen over mensen die alles lieten staan en liggen. Mensen die vanuit hun geloof onbevattelijk veel hebben gewaagd, met inzet van hun leven.

Nieuwe oriëntatie

Veel gelovigen verbinden het woord navolging tegenwoordig met een consequente inzet voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping. Voor anderen wordt discipelschap concreet in het ritme van de gebeden, de ascese of de pelgrimage. En nog weer anderen beschouwen een kruisdragende navolging die lijdt in en aan de wereld als het bijzondere kenmerk van de geschiedenis van de christenheid. We leggen verschillende accenten als het om navolging gaat, maar die maken duidelijk dat voor velen van ons het begrip en de verschillende betekenissen daarvan niet vreemd is.

En toch is dat wel wat merkwaardig. Want navolging klinkt nogal ouderwets, evenals discipelschap of leerling van Jezus zijn. Het gaat er bij navolging immers niet om dat iemand in zijn of haar werk doet wat een ander doet en de ander daarin sim-

pelweg volgt zoals het ene getal op het andere volgt. Het gaat hier om navolging in overdrachtelijke zin: met de ander omgaan, zijn of haar spoor oppakken, hopen op nieuwe oriëntatie en zich identificeren met nieuwe vergezichten.

Dat kan klinken als richtlijnen, gehoorzaamheid en gebrek aan zelfstandigheid, als verschil in macht en kennis. Een lerares weet meer dan haar leerling, een goeroe meer dan degenen die hem volgen en een Führer verkondigt wat goed is voor het volk. Daarom neemt iemand de leiding, doet uitspraken en deelt bevelen uit. Hij verwacht onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, zelfs tot het bittere einde – daarvan weten we in Duitsland helaas maar al te goed.

Identificatie

Sociale netwerken bieden minder hiërarchische perspectieven op navolging. Via Twitter, maar ook op andere plekken, kunnen we dagelijks meebeleven wat het is om een *follower,* een volger, te zijn. En inmiddels is het aantal *followers* dat iemand heeft een indicatie voor status en bekendheid. Het is trendy om deel uit te maken van dergelijke *communities* van volgers.

Het roept vragen op naar vergelijkbaarheid en verschillen. Wat betekent populariteit en wie spoort wie aan om volger van de een of de ander te worden? Moet ik daarvoor iets verlaten, moet ik me met een persoon, een idee of een programma vereenzelvigen? Welke gevolgen heeft het voor mijn leven als ik wel of niet reageer op iets dat ik gelezen of gehoord heb? Welke gemeenschap of verbinding ontstaat er eigenlijk? In deze *web*-wereld kan de status van volger, van een navolger, beschouwd worden als identificatie, misschien zelfs wel als een nieuwe vorm van belijden.

Nieuwe wegen

Het Nieuwe Testament laat zien dat mensen, ten tijde van Jezus' bediening en later in de eerste gemeenten, langs heel verschillende wegen deel worden van de gemeenschap van volgelingen. In de synoptische evangeliën roept Jezus in duidelijke bewoordingen mensen op om Hem te volgen en zij geven daaraan zonder veel discussie gehoor. De evangelist Johannes bericht in hoofdstuk 1:35-42 zonder veel spectaculaire woorden over het begin van de bijzondere roepingen tot discipelschap.

> Ergens aan de rand van de weg ontmoeten Johannes en twee van zijn leerlingen Jezus die daar langs loopt. De Doper wijst op Hem, het 'Lam van God'. De leerlingen zullen nauwelijks beseft hebben hoe dramatisch deze aanduiding later ingevuld zou worden. Maar ze luisteren naar wat Jezus zegt en zijn onbekend gebleven woorden

hebben aantrekkingskracht. Ze worden nieuwsgierig, verlaten Johannes en gaan achter hun nieuwe leraar aan. Jezus keert zich om, want zij lopen uit respect voor deze nog onbekende rabbi op enige afstand van Hem. Hij wendt zich tot hen, als uitdrukking van zijn wil om gemeenschap op te bouwen, om nabij te zijn.
Met een vraag, niet met een oproep, begint Hij het gesprek. 'Wat zoeken jullie?' vraagt Hij. Al door het oogcontact ziet Hij dat deze twee verbinding zoeken, een dragende gemeenschap waarop een leven gebouwd kan worden. Ze antwoorden met een tegenvraag: 'Waar logeert u?' of anders vertaald: 'Waar zult u verblijven?' Het gaat in deze vraag om meer dan een plaats of de kwaliteit van een overnachtingsplek: 'Waar komt u vandaan? Wat voor iemand bent u? Wat motiveert je? Kunnen we je vertrouwen? Hebt u antwoorden op levensvragen?' Ze vragen naar een plek en logies, maar maken ook hun verlangen kenbaar.
Jezus antwoordt met een uitnodiging: 'Kom maar mee, dan zul je het zien.' Hij vraagt om vertrouwen, want hier is nog niets duidelijk. 'Heb vertrouwen in de nieuwe weg. Jullie zullen nieuwe antwoorden zien.' Het vraagt openheid om in te gaan op de aangeboden relatie, gewoon goed kijken naar wat er gaat gebeuren. Meer dan deze bereidwilligheid en opmerkzaamheid wordt van de leerlingen niet gevraagd. Er worden vooraf geen voorwaarden gesteld en wat het oplevert blijft onbenoemd. De aantrekkingskracht en de uitstraling van deze uitnodiging zal vanzelf blijken.
De leerlingen nemen de uitnodiging aan, komen, zien en blijven de hele dag. Opnieuw blijft voor ons verborgen wat ze ervaren hebben. Maar de terloopse verwijzing naar het tiende uur, twee uur voor zonsondergang, duidt op overtuigende antwoorden. Ze bleven. En al op de volgende dag zullen ze met overtuiging kunnen zeggen: 'We hebben de Messias gevonden!' Ze vroegen naar een verblijfplaats en vonden een gemeenschappelijk leven met Jezus. Het verblijf bij Hem zette hen vervolgens in beweging. Ze geven hun ervaringen door, als in concentrische cirkels. Zo worden Petrus, Filippus en Natanaël gevonden en uitgenodigd. Ook zij worden volgelingen en treden toe tot een nieuwe gemeenschap.

In de gemeenschap van volgelingen gaat het om levensvragen en om gesprekken over het geloof. Daar wordt gezocht en gevonden, richtlijnen en doelen zijn niet vooraf vastgelegd, alles gebeurt omzichtig en zonder opdringerig te worden. Openheid voor de toekomst en zekerheid dat Gods beloften vervuld zullen worden, verweven zich met elkaar. Het komt erop aan bij Jezus te blijven. De gevondene wordt tot vindende, de blijver tot getuige. Daardoor komen ook anderen, die zien en blijven. Veranderingen komen op weinig spectaculaire wijze tot stand, eerder terloops. In het centrum blijft het Lam Gods staan, die uitnodigend zegt: 'Kom en zie.' Deze

uitnodiging wordt tot een belofte. De navolging van Jezus zet ons in beweging en zal de heimwee naar levensherbergen niet onvervuld laten.

Uitnodigende dialoog

Het uitnodigende en dialogische perspectief van deze tekst is voor mij een reden om op te roepen tot een revitalisering van het debat over vormen van het christelijk bestaan en navolging. De zoektocht naar verbinding moge in onze tijd andere vormen aangenomen hebben, maar er is nog steeds behoefte om te horen bij een gemeenschap. Deze zoektocht wordt zichtbaar in de vele kerkelijke gespreksgroepen en gemeentekringen.

Als mensen voor het eerst in onze gemeenten komen, wat krijgen ze dan te zien? Komen ze daar een 'tegenover' tegen, die open en uitnodigend is en met overtuiging kan zeggen: 'Kom maar mee, dan zul je het zien?' Een 'tegenover' die in gesprekken niet met pasklare antwoorden komt, maar een antenne heeft voor het verlangen naar een levensherberg? Die er ook zelf van doordrongen is dat de gemeente een vindplaats van antwoorden op levensvragen, een plaats van onderlinge gemeenschap is waar het goed toeven is?

Ik ben er zeker van dat dit op veel plaatsen zo gebeurt. Vast niet overal en altijd, maar toch wel steeds weer, zowel op zondag als door de week, bij de deur van de kerk maar ook in de kerkelijke ruimtes, in ziekenhuizen en diaconale instellingen.

Praktisch gestalte geven

We mogen erop vertrouwen dat het zo gaat en tegelijkertijd onszelf bevragen op ons eigen handelen en bijdrage. Uit de bijbeltekst leid ik ten minste drie dingen af die kunnen helpen om de navolging in de praktijk gestalte te geven.

- Johannes de Doper is de getuige die op Jezus wijst. Hij belijdt het geloof en weet dat de geschiedenis wijst op het Lam. Niet alleen maar omdat de kennis van geloofstraditie en -inhouden in onze gemeenten afneemt, hebben we mensen nodig die de overgeleverde geschiedenis van Jezus Christus kennen. We hebben hen nodig om te kunnen spreken over de antwoorden die in de theologie en kerkgeschiedenis op levensvragen zijn gevonden, waarom die ook in onze tijd nog zeggingskracht hebben of waarom antwoorden opnieuw geformuleerd moeten worden. Het is de stem van degene die onderwijst.
- De leerlingen zijn op zoek naar antwoorden op de grote levensvragen. Ze hopen op het vinden van een gemeenschap, willen meer weten en ze willen een onderdak vinden. Zoekenden hebben een plek nodig waar vragen gesteld

kunnen worden. Zij zijn belangrijk voor mensen die nog niet bij de gemeente horen, maar evenzeer voor degenen die wel bij de kerk horen maar die opnieuw vragen hebben. Er is behoefte aan uitnodigende ruimte voor gesprek in onze gemeenten.

- Jezus maakte de uitnodiging om een verbinding met Hem aan te gaan duidelijk kenbaar. Die uitnodiging – in welke vorm dan ook – mag in onze tijd niet achterwege blijven. Betweterij en de drang om te overtuigen passen daar niet bij. We mogen respectvol tot navolging uitnodigen en erop vertrouwen dat de Opgestane een niet-opdringerige en aantrekkelijke manier vindt om het hart van mensen aan te spreken. Dat Hij mensen door de Geest bijeen brengt, omdat ze bij Hem waarheid en leven vinden kunnen. Ook ons getuigenis staat onder de belofte dat het een van Jezus' wegen naar de mensen is. Daarom nemen we zijn uitnodigende woorden over: 'Kom maar mee, dan zul je het zien.'

[1] Dit (uit het Duits vertaalde) artikel verscheen eerder onder de titel 'Kommt und seht! – Gedanken zu Johannes 1, 35-42' in *Weltmission Heute*, EMW Hamburg, 2018/83, 149-152.

4 Navolging in het Nieuwe Testament

Werner Kahl

Wat betekende navolging 'toen' en wat het betekent het in onze tijd? Zij die willen gehoorzamen aan de oproep van Jezus zullen het discipelschap in concrete levenssituaties steeds opnieuw moeten actualiseren en nadenken over het vormgeven van solidaire leefgemeenschappen.[1]

Een equivalent van het begrip navolging als zodanig treffen we in de geschriften van het Nieuwe Testament niet aan. Daar is navolging een actie. Navolging, als handeling, heeft in het vroege christendom een centrale plek. Woorden die daarmee samenhangen zijn vooral *akoloutheo* (volgen), *mathetes/matethria* (leerling/leerlinge) en *mimeomai* (nadoen).

De discipelen (*mathethai* – leerlingen, mensen die leren) weten zich op hun Heer (*kyrios*) betrokken. Ze volgen Hem na en dat betekent vooral dat ze zijn lijdensweg als voorbeeld nemen.

Navolging in het vroege christendom was, om het populair te zeggen, geen bezoek aan de kinderboerderij. Zo wordt in de eerste Petrusbrief, die waarschijnlijk aan het begin van de tweede eeuw gedateerd moet worden, over Petrus gesproken als een *martyr* – waarschijnlijk in de zin van een 'bloedgetuige' (martelaar) van Christus. Hij is ooggetuige van Christus' lijden, die zal 'delen in de luister die binnenkort zal worden geopenbaard' (1 Petrus 5:1).

Brief van Ignatius

In ongeveer dezelfde tijd kwam ook de brief van Ignatius van Antiochië aan de Romeinen tot stand.[2] In de verwachting van het martelaarschap zag hij zichzelf als een 'nabootser' (*mimetes*) van het lijden van zijn God (6.3). Bereidheid tot lijden en het lijden zelf vormden voor Ignatius de kern van discipelschap. Over het lijden dat hem

wachtte, schreef hij: 'Nu is het moment dat mijn discipelschap begint' (5.1). De vervulling van het discipelschap zag hij in het volledig opgeven van zijn leven door het martelaarschap: 'Dan zal ik waarachtig leerling (*mathetes alethos*) van Jezus Christus zijn' (4.2). In deze situatie gaf Ignatius de aanwijzing aan de lezers om radicaal afstand te nemen van de vijandig gezinde wereld en uit Christus te leven: 'Zeg niet Christus terwijl je tegelijkertijd naar de wereld verlangt' (7.1).

Christus is de reden waarom we in de navolging lijden, maar we worden er ook sterker door. Zo schreef Ignatius in de brief aan de gemeente in Smyrna:[3] 'Als ik deel in het lijden van Christus dan verdraag ik alles, omdat hij die de volmaakte mens werd mij kracht geeft' (4.2).

Geen vlucht uit de wereld

Jezus als Heer navolgen, zijn leerling zijn, betekent zich onder zijn heerschappij (het Rijk van God) stellen en afstand nemen van de claim op macht door wereldse heersers. Daarmee wordt in de meeste geschriften van het Nieuwe Testament geen vlucht uit de wereld bedoeld. De verandering van de wereld, in de nabije omgeving, is aan de volgelingen opgedragen, met name in relatie tot de vormgeving van het samenleven van mensen die onderling heel verschillend zijn.

De belijdenis dat Jezus Heer is, is niet politiek neutraal. De verkondiging van het Godsrijk had een duidelijk politieke lading, evenals de verkondiging dat de door de Romeinse bezettingsmacht geëxecuteerde Jezus van Nazaret opgestaan was. Ten tijde van keizer Caligula (37-41), Nero (54-68) en Domitianus (81-96), toen het vereist was om de goddelijke keizer te vereren, betekende de belijdenis 'Jezus is Heer' een ondermijning van de Romeinse keizercultus en van de daarin tot uitdrukking komende aanspraak op absolute macht.

De gelovigen probeerden in hun gemeenschappen in contrast met deze wereldse vormen van heerschappij te leven. Ze deden dat door hun oriëntatie op de waarden van het Rijk van God: gerechtigheid, naastenliefde, liefde voor de vijand, vergeving en verzoening.

Als volgelingen van Jezus bouwden zij hun gemeenschappen op met het oog op het bevorderen van algemeen welzijn. Zij deden dit door een oriëntatie op nederigheid (*tapeinophrosyne*) en op het lijden (*paschein*). Deze oriëntatie werd immers ook aan Christus – met soteriologische relevantie – toegeschreven.

Dit is precies wat aan de orde komt in de Filippenzenbrief (Filippenzen 2:3 en 8; vergelijk 1:29 en 1 Petrus 5:5). De roeping door Christus betekent een verandering van het zelfverstaan. Het laat de gelovige niet bij zichzelf blijven. Het geloof moet ook naar buiten toe handen en voeten krijgen, zowel in de dienst aan anderen in

het algemeen als in het creëren van 'caring and sharing faith communities' in het bijzonder. Het gaat daarbij met name om het vormgeven aan solidaire geloofsgemeenschappen van mensen die onderling verschillend zijn, om het overstijgen van grenzen die door mensen zijn getrokken op basis van etnische classificering of maatschappelijke status.

Pas als dat lukt – en dat kan volgens het nieuwtestamentisch getuigenis uitsluitend lukken door de bijstand van Gods Geest – dan wordt duidelijk dat het een gemeenschap van Christus-volgelingen is. Dit komt nadrukkelijk naar voren in het boek Handelingen, dat ons de wonderlijke verspreiding van het evangelie schetst evenals de totstandkoming van christelijke gemeenten in de mediterrane wereld.

Christengemeente van Antiochië

Als het gaat over de grensoverschrijdende evangelieverkondiging en het daaropvolgende samenleven van joden en voormalige polytheïsten, dan is de oprichting van de gemeente in het Syrische Antiochië (Handelingen 11:19-26) exemplarisch voor de ontwikkeling van het vroege christendom. In die stad kwam het tot een fundamenteel nieuwe visie op de verhouding van joden en niet-joden en, als gevolg daarvan, op de vorming van een transculturele en trans-etnische geloofsgemeenschap.

De geloofsovertuiging dat God rechtvaardig is, niemand als onrein beschouwt en geen onderscheidt maakt (vergelijk Handelingen 10:28-34; Romeinen 2:11) werd in Antiochië serieus genomen. Hier ontstond misschien wel voor de eerste keer in het vroege christendom een grensoverschrijdende 'derde categorie' (naast jood en niet-jood), die zich ontworstelde aan tot op dat moment gehanteerde indelingen en begrippen.

Het is geen toeval en het zou historisch correct kunnen zijn dat de leden van deze nieuwe christelijke gemeenschappen zichzelf – met een nieuw woord – christenen noemden in Handelingen 11:26:

> *'Het was in Antiochië dat de leerlingen (*mathetes*) voor het eerst christenen (*christianous*) werden genoemd.' (Nieuwe Bijbelvertaling)*

Deze gemeente was door joden in de diaspora gesticht. Hun namen zijn ons niet overgeleverd en hun beweegredenen voor de migratie weten we evenmin. In de gemeente van Antiochië ontmoetten joden van zeer uiteenlopende achtergronden onbesneden en varkensvlees etende niet-joden. Dat was in de toenmalige context ongetwijfeld opmerkelijk. Bij deze geloofs- en leefgemeenschap ging het niet meer om een traditionele synagoge-gemeente, maar om een nieuwe vorm van *ekklesia*-gemeente.

Multicultureel leiderschapsteam

De diaspora-joden Barnabas en Paulus werden in Antiochië door het ingrijpen van de Heilige Geest – in het boek Handelingen bij uitstek het handelende subject – als migranten voortgedreven om het evangelie te verkondigen. Handelingen 13:1-3 weerspiegelt de multiculturele samenstelling van de gemeenteleiding in Antiochië:

> *'Er waren in de gemeente van Antiochië profeten en leraren, onder wie Barnabas, Simeon die Niger werd genoemd, Lucius de Cyreneeër, Manaën, een jeugdvriend van de tetrarch Herodes, en Saulus. Op een dag, toen ze aan het vasten waren en een gebedsdienst hielden voor de Heer, zei de heilige Geest tegen hen: 'Stel mij Barnabas en Saulus ter beschikking voor de taak die ik hun heb toebedeeld.' Nadat ze gevast en gebeden hadden, legden ze hun de handen op en lieten hen vertrekken.' (Nieuwe Bijbelvertaling)*

Het leiderschapsteam van de gemeente werd gevormd door vijf joodse leraren en profeten: Manaën was de enige onder hen die niet uit de diaspora kwam, maar als een jeugdvriend van Herodes Antipas een sterk gehelleniseerde vorm van het jodendom vertegenwoordigde. Barnabas was afkomstig van Cyprus, Paulus kwam uit Tarsus en de twee anderen uit Afrika – Lucius uit het Noord-Afrikaanse Cyrene en Simeon, met de bijnaam 'de zwarte', wellicht uit zuidelijker gelegen gebieden.

De Heilige Geest gaf de opdracht om Barnabas en Saulus uit te zenden. Dat twee van de drie mensen die Barnabas en Saulus de handen oplegden 'Afrikanen' waren, dat wil zeggen afkomstig uit verschillende delen van het continent dat de Grieken en Romeinen als Afrika aanduidden, wordt in de westers-exegetische traditie nauwelijks aangeroerd. In Afrikaans-theologisch perspectief wordt dit echter als zeer betekenisvol gezien. Zo constateert de Ghanese pinkstertheoloog Mensa Otabil: 'I know some of us cannot imagine those powerful and annointed black hands on the head of Paul. The truth is – it happened!'[4]

Samengroeien tot geloofsgemeenschap

De gemeente in Antiochië is een pregnant voorbeeld uit de eerste fase van het vroege christendom – aan het begin van de jaren dertig – van wat Paulus zo'n twintig jaar later in Galaten 3:28 aanduidt als een 'in Christus' bestaande gemeenschap. Haar sociale gestalte is te herleiden tot Christus. Paulus wil in zijn brief de lezers ervan overtuigen dat onderling verschillende mensen samengroeien tot een geloofsgemeenschap.

De zin: 'Er zijn geen Joden of Grieken meer' kan in dit verband misverstanden oproepen, want het gaat niet om het uitwissen van verschil. Ik geef hieronder Galaten 3:28 weer in de context van de verzen 26-29 om de betekenis te verhelderen.

> Jullie zijn allemaal samen kinderen van God door het geloof dat jullie in de gezalfde Jezus hebben. Want als mensen die door de doop één met Christus zijn geworden, hebt u zich met Christus omkleed. Daarbij is het niet doorslaggevend of dat was als Jood of Griek, als slaaf of vrije, als man of vrouw. Want jullie zijn tot één samengevoegd, in de gezalfde Jezus. Wanneer jullie echter de gezalfde toebehoren dan volgt daaruit dat jullie Abrahams nageslacht zijn, dat wil zeggen erfgenamen van de belofte.

Paulus wijst hiermee af dat de christelijke gemeenten op basis van etniciteit, cultuur of status exclusieve aanspraak maken op goddelijke redding of gerechtigheid.

Wezenlijke aspecten van navolging

In het hiernavolgende identificeer ik enkele mij wezenlijk lijkende nieuwtestamentische aspecten van navolging.

1. In de regel beslissen mensen niet zelf om Jezus te volgen, dat wil zeggen om zijn leerling te worden. Het is Jezus die hen met gezag tot navolging roept. Daaraan kan men zich nauwelijks onttrekken. Vergelijk daartoe de machtswonderen in Marcus 1:16-20 (minder een roeping, maar veeleer met gezag rekruteren van de eerste vier discipelen) en in Handelingen 9:1-19 (Paulus wordt niet zozeer geroepen tot de dienst der verkondiging als wel daartoe gedwongen).
   Marcus 10:17-22, dat verhaalt over de rijke jongeling, is niet echt een goed voorbeeld van het tegendeel, want hier geeft Jezus geen opdracht, maar Hij stelt de jongeling voor de keuze om Hem te volgen onder voorwaarde dat deze zijn bezit verkoopt en de opbrengst aan de armen geeft. De gebondenheid aan het bezit is klaarblijkelijk sterker dan de in het vooruitzicht gestelde hemelse schat.
   Kennelijk is het nodig dat de gezaghebbende opdracht van Jezus tot discipelschap klinkt om los te komen van demonische binding aan maatschappelijke waarden en conventies die het Rijk van God weerspreken. In deze bevrijding tot discipelschap komt Jezus' macht om wonderen te doen – zijn van God ontvangen *exousia* – tot uitdrukking.
   Het is daarom geen toeval maar een causaal verband, dat de rekrutering van volgelingen in Marcus 1:16-20 geplaatst is tussen enerzijds de doop van Jezus en de

ontvangst van Gods Geest en zijn goed doorstane duivelse verzoeking en de verkondiging van het Godsrijk (Marcus 1:7-15), anderzijds de daaropvolgende demonstratie van zijn *exousia* met betrekking tot zijn leer, de duiveluitdrijvingen, de genezingen en de vergeving van zonden (Marcus 1:17-2:12).

2. Met de 'roeping', of beter 'opdracht' tot navolging hangt de bevrijding samen van dingen waaraan mensen gebonden zijn. Vergelijk daartoe de gehanteerde begrippen rondom gebondenheid en bevrijding in de verhalen over het uitdrijven van demonen, zoals in Lucas 13:16 en Marcus 7:35. Het gaat daar om een wisseling van heerschappij, waaraan een machtsstrijd voorafgaat. Nu moet de *kyrios* van het aanbrekende Rijk Gods, dat wil zeggen Christus, gehoorzaamd worden, en geen andere *kyrios*. En als Heer beschermt Christus de zijnen en zorgt voor hen: 'De roeping tot navolging brengt een breuk tot stand.'[5]
3. Zelfverloochening en de bereidheid tot lijden kenmerken de leerling van Jezus. Zij leven vanuit een interesse om het Rijk van God uit te breiden en zij proberen de waarden van het Rijk in de wereld van alledag voor te leven.
4. Christus is het blijvende voorbeeld in de navolging, zowel voor de apostelen Paulus en Petrus alsook voor de individuele en minder prominente gemeenteleden. Ze zijn zich van de voorlopigheid van hun dienst bewust, evenals van het feit dat ze steeds aangewezen zijn op de bijstand van de Heilige Geest.

Zes grote lijnen voor discipelschap

In systematisch-theologisch perspectief verwijzen we naar hetgeen Karl Barth, in Band IV/2 van zijn *Kirchliche Dogmatik* van 1955, de zes grote lijnen noemde in de aanwijzingen van Jezus voor het discipelschap. Barth ontwikkelde deze concretisering in nauwe aansluiting op het boek *Nachfolge* van Bonhoeffer (1936). Volgens Barth was dat het beste boek dat ooit over discipelschap werd geschreven.[6] Het gaat in de navolging – in aansluiting op de Bergrede – om de bevrijding van gebondenheid die de waarden van het Godsrijk weerspreken.[7]

1. Bevrijding van de gebondenheid aan bezit, versus vrijheid van een leven zonder bezit dat in het vertrouwen op God gestalte krijgt.
2. Bevrijding van gebondenheid aan eer, versus roemen in eigen zwakheid.
3. Bevrijding van de gebondenheid aan het diepgewortelde idee dat geweld noodzakelijk en heilzaam is, versus de noodzaak en heilzaamheid van geweldloosheid.
4. Bevrijding van de gebondenheid aan familie als het hoogste goed, versus de betrokkenheid op God: 'Kunnen we ons eigenlijk ook maar één van de oudtestamentische profeten of nieuwtestamentische apostelen voorstellen (…) in de gewijde rol van de gelukkige vader, grootvader of van een oom?'[8]

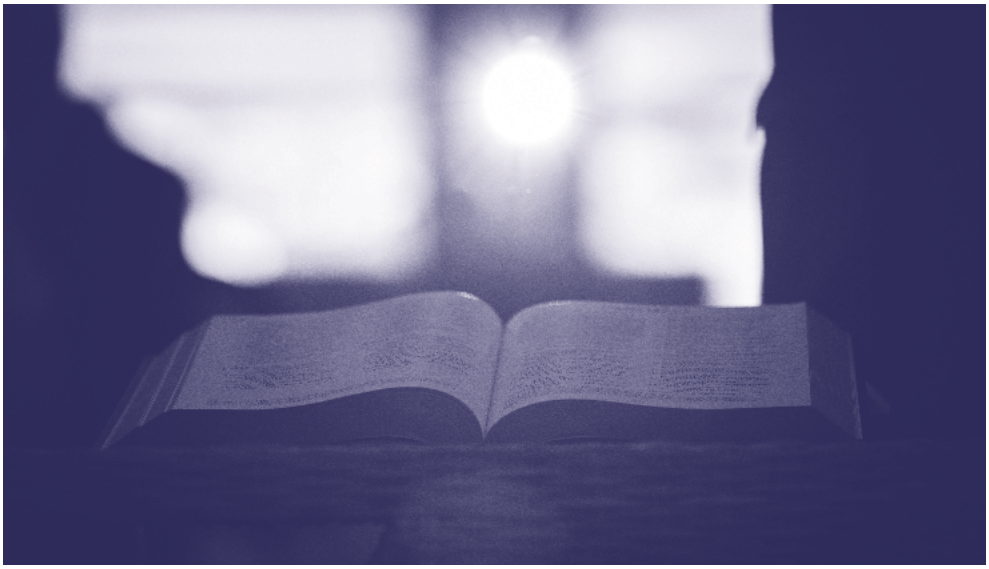

5. Bevrijding van de gebondenheid door wettische religie en vroomheid, versus meer gerechtigheid.
6. In de navolging is inbegrepen de bereidheid om het kruis te dragen.

Wat betekende dat toen en wat het betekent het in onze tijd? We kunnen met Barth instemmen wanneer hij Jezus' oproep tot navolging, door de tijden heen, als volgt samenvat: het gaat in de navolging steeds om de 'daadwerkelijk, innerlijk en uiterlijk, te voltrekken (…) breuk met de grote vanzelfsprekendheden van onze omgeving en van de wereld als geheel'.[9] Wat dat in concrete levenssituaties betekent, zal door degenen die willen gehoorzamen aan de oproep van Jezus steeds opnieuw geactualiseerd moeten worden.

1 Dit artikel, eerder gepubliceerd in *Weltmission Heute* (2018/83), werd met toestemming van EMW Hamburg uit het Duits vertaald.
2 Zie voor de tekst van deze brief www.orderofstignatius.org/files/Letters/Ignatius_to_Romans.pdf.
3 Zie www.orderofstignatius.org/files/Letters/Ignatius_to_Smyrnaeans.pdf.
4 M. Otabil, *Beyond the rivers of Babylon. A biblical revelation on God's purpose for the Black Race*, Accra 1992, 63.
5 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, Band IV/2, 614.
6 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, Band IV/2, 604.
7 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, Band IV/2, 618-626.
8 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, Band IV/2, 623.
9 K. Barth, *Kirchliche Dogmatik*, Band IV/2, 625.

Wereldzendingsconferentie 8-13 maart 2018 in Arusha, Tanzania. Foto's: Albin Hillert/WCC

5 *Discipelschap als het delen van goed nieuws*

CWME-werkgroep Evangelisatie

Als we willen dat onze evangelisatie overtuigend is, dan zullen we allereerst als zijn leerlingen moeten leven. Dat is de weg die we moeten volgen. De integriteit en de authenticiteit van ons discipelschap ís onze evangelisatie.[1]

Leren van de geschiedenis

In de vroege kerk waren de apostelen betrokken bij evangelisatiewerk (Handelingen 5:42; 8:25; 15:7). Handelingen 11:19-21 maakt duidelijk dat alle leerlingen Gods boodschap verkondigden toen ze vanuit Jeruzalem verdreven werden. Evangelisatie bleef dus niet beperkt tot de apostelen (8:4):

> *'Degenen die verdreven waren, trokken rond en verkondigden het woord van God.' (Nieuwe Bijbelvertaling)*

Evangelisatie was een essentieel onderdeel van de missie van de vroege kerk. 'Verlicht hen die in duisternis zijn gezeten', zegt een vroegchristelijk liturgisch gebed uit Egypte. 'Richt de gevallenen op, versterk de zwakken, genees de zieken, begeleid allen, goede Heer, op de weg van het heil en op de weg naar uw heilige kudde.' Evangelisatie was geen werk dat uitsluitend door beroepskrachten werd gedaan. Zo klaagde de heidense schrijver Celsus (tweede eeuw) over de 'wolbewerkers, schoenmakers, kledingwassers en de meest ongeletterde en platvloerse boerenkinkels' die het verhaal van Jezus en zijn liefde voor anderen doorvertelden.

Na het jaar 381 werd het christelijk geloof de religie van het Romeinse rijk. Alle Romeinse burgers werden ingelijfd in de kerk. Dit betekende dat er niet langer tijd was om nieuwe christenen te onderwijzen en tot discipel te maken. De instructie

over christelijk ritueel en gewoonten vervingen bijkans de geloofsinstructie. Officieel was het niet langer nodig om aan heidenen het evangelie te prediken, omdat die er in juridische zin niet meer waren.

De alliantie van christelijk geloof en keizerlijke macht leidde tot een misvormde visie op evangelisatie. Het verwerd namelijk allengs tot het opleggen van christelijke identiteit. Zo was in latere eeuwen de christelijke traditie vaak medeplichtig aan het uitoefenen van koloniale macht. Evangelisatie werd tot een poging om de 'ander' te doen lijken op de kolonisator en het droeg eraan bij dat de 'ander' tot handelswaar gemaakt werd. De machthebbers maakten gebruik van religie om vooroordeel, geweld en uitbuiting te legitimeren. Als we de integriteit van evangelisatie willen herontdekken, dan is het noodzakelijk om evangelisatie los te maken van visies waarin verkondiging en verovering een alliantie aangaan.

Hoewel de kerk in de middeleeuwen haar evangelisatorische scherpte verloor, waren er wel incidentele pogingen om de missie van de kerk nieuw leven in te blazen. Vaak vond dit plaats in bewegingen die teleurgesteld waren over het gebrek aan missionair besef. Zo onderstreepten de zestiende-eeuwse doperse Hutterieten[2] dat de grote opdracht (Matteüs 28:18-20) voor elke gedoopte gelovige gold. Als zendelingen werden ze naar de uithoeken van Europa gestuurd en moesten hun evangelisatiewerk niet zelden met de dood bekopen. Vergelijkbare verhalen kunnen ook worden verteld over de Keltische monniken of de zendingswerkers van de Herrnhutters. Maar deze bewegingen hadden slechts een marginale invloed op de kerk als geheel.

Leren van de Bijbel

Evangelisatie is een activiteit, terwijl discipelschap zowel een identiteit als een activiteit betreft. In de Bijbel lezen we dat sommigen geroepen waren als evangelist (Efeziërs 4:11). Maar hoewel de Geest sommigen in het bijzonder roept om evangelist te zijn, zijn we allemaal geroepen om verantwoording af te leggen van de hoop die in ons is (1 Petrus 3:15). Leven als volgelingen van Jezus (Matteüs 9:9; Johannes 1:43) leidt tot een hoopvol leven. De identiteit als discipel kleurt alles wat we doen. Gelovigen zijn geroepen om als zijn discipelen onderweg te zijn, om samen te evangeliseren (Marcus 16:15; 1 Petrus 2:9) en om een verhaal van hoop te vertellen.

Evangelisatie komt voort uit authentiek discipelschap. Omgekeerd geldt dat evangelisatie ook leidt tot discipelschap, als de *follow-up* voor nieuwe gelovigen. In het leven van Jezus is dit patroon ook zichtbaar. Het doel van discipelschap is de vorming van gezonde gelovigen die leven door geloof en die spreken over hun geloof. Jezus maakte er gewoonte van om tijd door te brengen met zijn discipelen. De essentie van zijn trainingsprogramma was immers dat zijn volgelingen met Hem mee-

trokken. Door bij Christus te zijn leerden ze Hem kennen. Gedurende de jaren van zijn bediening at Jezus met zijn discipelen, sliep in hun nabijheid en sprak met hen. Hij gaf zijn leven aan hen weg door alles door te geven wat Hijzelf van God ontvangen had. Paulus gebruikte een vergelijkbaar patroon in zijn werk in de vroege kerk (1 Tessalonicenzen 2:8).

Voor geestelijk leiders is het belangrijk om te begrijpen dat de vorming tot discipelschap relationeel van aard is. Dat Jezus een blijvende invloed op zijn leerlingen had, komt doordat Hij zijn boodschap dagelijks voorleefde. Door met Jezus op te trekken zagen de leerlingen hoe Hij zijn geloof beleefde in het dagelijkse leven. Hij bad voor hen. Hij voedde de hongerigen. Hij was met ontferming bewogen over de menigte. Hij genas de zieken. Met andere woorden: Hij leefde het leven voor en de navolging leidde tot vermenigvuldiging van die levenswijze. Jezus nam tijd om uit te leggen wie God is, hoe Gods Koninkrijk eruit ziet en hoe God gericht is op verlossing.

Maar Jezus liet het niet bij woorden alleen. Hij was door zijn daden en genezingen de verpersoonlijking van het evangelie en van koninkrijkswaarden. Hij bezocht de gemarginaliseerden en raakte hen aan, ook als dat volgens religieuze wetten niet toegestaan was. Zijn woorden en zijn daden waren tekenen van het Koninkrijk en leidden tot verandering, zowel in de levens van hen die werden genezen als van hen die daarvan getuigden. Dit Koninkrijk van de Vader gaat over leven in volheid.

Evangelisatie: van iedereen naar iedereen

Vijfhonderd jaar geleden veroorzaakte Maarten Luther een revolutie waarvan de gevolgen ook buiten de protestantse kerken gevoeld werden. De vertaling van de Bijbel in de omgangstaal stelde gelovigen in staat om zelf het Woord van God te lezen. Deze directe toegang tot de Bijbel transformeerde de wereldwijde kerk. In onze tijd is de Bijbel beschikbaar in 3223 talen. Dit is ongetwijfeld een van de belangrijkste ontwikkelingen in de geschiedenis van de kerk. Dat de man en de vrouw ‘in de straat’, in de fabriek of op het veld in staat waren om de Bijbel te lezen, leidde tot de tweede grote golf van wereldwijde kerkgroei (na de eerste keer in de vroege kerk).

Stel je eens voor wat er zou gebeuren als ieder christen zich zou realiseren dat het geloof iets is dat we met anderen kunnen delen. Ze hebben geen evangelist nodig om het te doen, een kerkleider hoeft het niet goed te keuren en een bisschop hoeft het niet te plannen. Ze kunnen simpelweg het evangelie doorfluisteren. Een dergelijke verkondiging van het goede nieuws is niet een overmoedige verklaring of een waarschuwing voor komend onheil, maar de hervertelling van een wonderlijke ervaring die we mogen delen met anderen.

Verkondiging vloeit voort uit dankbaarheid aan God voor wat Hij in onze levens heeft gedaan. Het wordt gekarakteriseerd door een genereuze houding. De Sri-Lankaanse evangelist D.T. Niles (1908-1970) zei ooit: 'Evangelisatie is dat de ene bedelaar aan een andere vertelt waar brood te vinden is. Het is het met vreugde vertellen over iets dat de ziel verheugd heeft.' Om het nog anders te zeggen: het is de erkenning dat we een overvloed aan grenzeloze genade ontvingen. Gods genade volgt daarbij geen economische wetmatigheid: wanneer genade gedeeld wordt, raakt deze niet op. Het delen zorgt er juist voor dat we ervaren wat overvloed betekent.

Evangelisatie is niet het exclusieve terrein van de bevestigde ambtsdrager of de goed opgeleide. Een van de belangrijke uitgangspunten in *Together Towards Life*, de Zendingsverklaring van de Wereldraad van Kerken uit 2013, is de ondubbelzinnige erkenning dat zending het meest effectief is wanneer de zending vanuit de marges plaatsvindt. Zending vanuit de marges veronderstelt het priesterschap van alle gelovigen.

Daarop hebben de drie recente zendingsverklaringen ook nadruk gelegd. Zo stelt het in 2010 opgestelde evangelicale *Cape Town Commitment*: 'We moedigen alle gelovigen aan om hun eigen dagelijkse zendingsopdracht te aanvaarden en gestalte te geven waar zij ook maar door God zijn geroepen om te werken. (…) Het is nodig dat we stevig inzetten op de training van al Gods mensen, met het oog op 'whole-life-discipleship', wat inhoudt dat we leven, denken, werken en spreken vanuit een bijbels wereldbeeld en met een missionaire gerichtheid op elke plaats en vorm van ons dagelijks leven en werken.'

In 2013 onderstreepte de Wereldraadtekst *Together Towards Life* dat 'wanneer de kerk steeds meer haar identiteit als missionaire gemeenschap ontdekt, haar naar buiten gekeerde karakter vorm krijgt in evangelisatie'. En ook lezen we er: 'Alle christenen, kerken en gemeenten zijn geroepen om krachtige boodschappers van het evangelie van Jezus Christus te zijn, van het goede nieuws van redding. Evangelisatie is het met overtuiging en nederigheid delen van ons geloof met anderen. Dit delen is een gave aan anderen. Het spreekt van liefde en genade van God in Christus.'

En in 2013 stelde paus Franciscus in de exhortatie *Evangelii Gaudium* dat 'al de gedoopten – wat hun positie in de kerk ook is en hoeveel zij al dan niet weten van het geloof – evangelisten zijn. Het zou onvoldoende zijn om een plan voor evangelisatie op te stellen dat moet worden uitgevoerd door beroepskrachten, terwijl de rest van de gelovigen slechts passieve ontvangers zouden zijn'.

In de hele wereldkerk herontdekken we dat de opdracht tot evangelisatie niet beperkt blijft tot een selecte groep, maar dat deze aan alle discipelen van Jezus Christus wordt gegeven. Evangelisatie gaat van iedereen naar iedereen.

Samen voor verandering

In moderne en postmoderne samenlevingen staat de kerk voor de uitdaging om haar leden opnieuw te betrekken bij de missie van de kerk. Een van de belangrijkste kenmerken van deze samenlevingen is het individualisme. Mensen nemen afstand van instituten, met inbegrip van de kerk. In toenemende mate proberen ze zelf de koers van hun leven te bepalen en ondergraven ze de betekenis van de gemeenschappen waarvan zij deel uitmaken, zoals familieverbanden, de buurtgemeenschap en de religieuze instituten. Tegelijkertijd zijn er mensen die nieuwe vormen van spiritualiteit, gemeenschap en missie buiten de kerk zoeken. Hoe kan de kerk in die situatie mensen helpen om hun eigen bestaan te duiden en om zin te vinden in hun geloofstraditie, in hun buurtgemeenschap, in de missie van God?

De oproep tot discipelschap nodigt mensen uit om de weg van verandering in te slaan. Dit is niet alleen een weg van zelfontdekking en zelfverbetering, maar ook een weg die levens van anderen verandert en vormt. Het is geen weg om alleen te gaan, maar samen met anderen. Paulus herinnert ons eraan dat we bij elkaar horen als het lichaam van Christus. We kunnen het ons simpelweg niet veroorloven om het zicht te verliezen op de waardevolle bijdrage van andere delen van het lichaam (de christelijke kerk). Als individuen kunnen we niet het complete lichaam vormen.

Als we de helende handen van God in deze wereld willen zijn, dan hebben we voeten nodig om bij de zieken te komen. Als we een profetisch geluid willen laten horen, dan hebben we oren nodig om te verstaan wat om ons heen aan de hand is. De missie van God is een missie voor zijn kerk. Toen Jezus bad voor de discipelen die Hij de wereld instuurde, bad Hij voor hen dat ze één zouden zijn, zoals Jezus zelf één was met de Vader. Zending is participeren in deze eenheid, zodat de wereld zal geloven.

Wanneer we samen op pad gaan dan kunnen we beter begrijpen wat het betekent om leerling te zijn en hoe we als individuele discipelen kunnen groeien. Discipelschap gaat over het luisteren naar de stem van God, over de zoektocht om Gods verlangen en zijn doel met ons en met de wereld op het spoor te komen. Als we de stem van God proberen te onderscheiden kunnen we die gemakkelijk verwarren met onze eigen stemmen. Het is daarom nodig dat we erkennen dat de Geest ook gegeven is aan onze medechristenen, die ons bij de les bepalen en die ons helpen om waarachtige discipelen te zijn.

Een dergelijke openheid naar anderen moet ook onze evangelisatorische inzet kleuren. Evangelisatie roept op tot bekering. Als dat gebeurt is dat het werk van de Geest en niet van de evangelist. Bekering vraagt verandering van de evangelist én van degene die het evangelie hoort. Het gaat er niet om dat de ander wordt zoals ik ben, maar dat we beiden geroepen zijn tot nieuw leven in Christus. Op die wijze is evan-

gelisatie een aankondiging van de transformatie van al het leven. Het verwacht die verandering ook.

Persoonlijke ervaringen

In de kerk wordt christelijk karakter gevormd door deelname aan de sacramenten en door het delen van het evangelie. Al voordat we de wereld ingaan, getuigen we van het evangelie door een gemeenschap te vormen van gelijkheid, genade, geloof, hoop en liefde. Door ons toe te wijden aan die gemeenschap leren we tegelijkertijd om de ander te omarmen. En op die manier leren we ook om de wereld vanuit de liefde van God te omarmen.

In geïndividualiseerde samenlevingen wordt de perceptie van wat waar is meer gevormd door persoonlijke ervaringen dan door overgeleverde tradities, kennis en feiten. De kerk moet daarom een weg vinden om mensen te laten ervaren wat de betekenis is van het gezamenlijke discipelschap. De doop en de eucharistie zijn daarin van groot belang. Beide herinneren ons eraan dat we een deel zijn van de beweging van Gods Geest in de wereld. Discipelschap kan de kerk helpen om op de juiste wijze te reageren op het centraal stellen van ervaring in onze samenleving. Leerling van Christus zijn heeft namelijk alles te maken met het ervaren van de dingen waarin we geloven: leven, genade, geloof, recht en gerechtigheid van God.

Als we willen dat mensen weer een band krijgen met het christelijk geloof, zullen we bij discipelschap moeten starten: met de uitnodiging om te ervaren dat de waarheid waarover het in evangelisatie altijd ging een eeuwige waarheid is die vandaag de dag net zo waar is als die altijd al was. Wanneer we als leerlingen onderweg zijn gaat het niet om conformiteit aan instituten, maar om een ontdekkingsavontuur waarbij we elkaar aanmoedigen om de weg van Christus te gaan.

Omkering van de status quo

Een ander oecumenisch uitgangspunt is dat zending begint in de marge. In een wereld vol tegenstellingen blijkt het evangelie ook op te komen in de marges. Het daagt de machtigen uit om ruimte te maken voor gerechtigheid. Het evangelie van Christus groeit en bloeit in gemeenschappen die niet in aanzien staan, maar die uiteindelijk de belangrijkste blijken te zijn. Inheemse volken blijven slachtoffer van discriminatie en uitbuiting, maar hun wijsheid kan een sleutel voor de toekomst zijn. Hoewel er met betrekking tot het bewustzijn rondom gender voortgang geboekt is, worden vrouwen nog steeds anders behandeld en lijden zij onder mannelijke dominantie. In veel landen worden minderheidsgroepen gediscrimineerd en hun cultuur wordt niet gerespecteerd.

Evangelisatie moet alert zijn op bestaande asymmetrie en op de onbalans in machtsverhoudingen. Deze zijn immers van grote invloed op de kerk en de wereld en brengen scheiding tussen mensen. Degenen die naar de marges uitgestoten werden, kunnen actor worden in transformerende evangelisatie. Als eerste vrucht van de nieuwe hemel en aarde getuigen zij tegen de hemel van de elite en tegen de geplunderde aarde van de wereldse machten.

In dat opzicht betekent evangelisatie de omkering van de status quo. Het ondermijnt de politieke en religieuze machten die geen ruimte bieden voor waardigheid, diversiteit en het waardevolle van heel Gods schepping. Evangelisatie is de uitnodiging om zich te laten betrekken bij een nieuwe oriëntatie op de volheid van het leven. Als we leven als leerlingen van Christus zijn we ook samen onderweg naar verandering.

Onze context omarmen

Het christelijk geloof is een geïncarneerd geloof. God werd een mens in een specifieke plaats en tijd. Deze vertaling naar menselijkheid was heel cultuurspecifiek. Wanneer we in evangelisatie het evangelie vertalen naar andere culturen, is dit echter niet een specifiek programma of een uniform substituut dat iets ouds door iets nieuws moet vervangen. Het gaat veeleer om het transformeren van wat er al is, zodat het naar God en zijn verlossingswerk verwijst.

Veel van wat Jezus onderwees had te maken met een correctie: traditie en religie waren soms immers belangrijker geworden dan de relatie met God en medemens. Het vleesgeworden Woord spreekt in elke taal en spreekt tot de complexiteit van ervaringen en relaties die onze sociale identiteit vormen, waar we ook wonen. Onze moeilijke opdracht is om de cultuur van de plek waar we leven te doorgronden, evenals de cultuur van plaatsen waar het evangelie van liefde, hoop en vrede moet worden uitgesproken.

De context is van groot belang wanneer we de unieke roeping van de gemeente willen onderscheiden. Het is deel van onze opdracht om de wereld te zien zoals God die ziet. Pas wanneer we door die lens kijken, kunnen we beginnen om te werken aan de kloof die gaapt tussen de huidige werkelijkheid en de waarden die kenmerkend zijn voor het Koninkrijk van God. Deze kloof zal er per context anders uitzien. De unieke gaven waarmee we in de kloof kunnen werken zullen per gemeente verschillen, ook als het gaat om gemeenten in dezelfde denominatie. Elk deel van Christus' lichaam, zowel individueel als gemeenschappelijk, heeft iets bij te dragen aan het werk in Gods Koninkrijk.

Alert zijn op de context zal leiden tot een groter besef van culturele diversiteit.

In Openbaring 7:9-10, in Johannes' visioen van de toekomst, wordt het aanbreken van Gods heerschappij gemarkeerd door diversiteit, multiculturaliteit, veeltaligheid en interculturaliteit. Interactie met mensen van andere culturen vooronderstelt een wederkerige en respectvolle relatie die culturele identiteit op waarde weet te schatten en die bereid is om te leren, om verrijkt te worden door andere tradities.

In Handelingen 2 lezen we over de komst van de Geest op Christus' discipelen, die hen in staat stelde om van Gods wonderen te verhalen in allerlei talen. Het delen van het goede nieuws kan niet plaatsvinden zonder gevoeligheid voor interculturaliteit. Evangelisatie moet gekenmerkt worden door wederzijds respect, erkenning van linguïstieke en culturele identiteit, wederkerig leren, delen en het bevorderen van waarachtig leven. Dit geldt voor de mensen van God in het Westen, het Oosten, het Noorden en het Zuiden!

Kostbaar maar vreugdevol

Jezus ging de weg van de *kenosis*, oftewel zelfontlediging. Door die weg te gaan liet Hij zien hoe zijn heerschappij gestalte moest krijgen (Filippenzen 2:5-11). Evangelisatie, als authentiek discipelschap, moet eveneens de gestalte krijgen van een *kenotisch* engagement. Dat betekent onder meer dat er in evangelisatie geen ruimte is om jezelf een naam te willen maken. Bedieningen die zelfgericht zijn staan per definitie op gespannen voet met de gedachte van zelfontlediging en kunnen geen authentieke evangelisatie zijn.

De zendingsverklaring *Together Towards Life* herinnert ons hieraan en stelt dat de mammon een 'wereldwijd systeem is dat de ongebreidelde groei in rijkdom van de machtigen beschermt door anderen eindeloos uit te buiten. Deze torenhoge opeenstapeling van hebzucht bedreigt het hele huisgezin van God. Gods regering is tegengesteld aan het rijk van de mammon.' Echte vreugde vinden we in het opgeven van macht, rijkdom, luxe en egoïsme, niet in het opeenstapelen ervan voor onze eigen behoeften.

Vragen bij het welvaartsevangelie

Dit stelt dus ook vragen bij het welvaartsevangelie, dat ernaar neigt om de accumulatie van rijkdom en het hebben van een luxe levensstijl als zegen van God te beschouwen. Vreugdevolle evangelisatie die zelfontledigend is, moet tegendraads zijn. Het moet weerstand bieden tegen de logica van de vrije markt en de globalisering. Hoewel we de aantrekkingskracht van het welvaartsevangelie begrijpen, moeten we toch vaststellen dat het de integriteit van evangelisatie ondermijnt. Het wordt immers al snel een instrument om de armen hun financiële middelen te ontnemen, die vervolgens slechts een kleine groep ten goede komen. Wanneer de belofte van materiële zegeningen ver-

bonden wordt aan financiële bijdragen voor de kerk en haar voorgangers, staat de integriteit van evangelisatie op het spel. Ook de opkomst van bedieningen van bevrijding, waarin profetische leiders claimen mensen te kunnen bevrijden van duistere machten in ruil voor geld en goederen, maakt christelijke evangelisten kwetsbaar voor de verdenking dat zij hun bediening gebruiken voor zelfverrijking. En dat staat op gespannen voet met de weg van zelfontlediging waartoe Christus ons roept.

Kwestie van intens luisteren

Een ander aspect van *kenotisch* discipelschap is dat evangelisatie een kwestie is van intens luisteren, waarbij we acht slaan op de wereld om ons heen en op de mensen die we daar ontmoeten. Diepgaand luisteren stelt ons in staat om te onderscheiden waar Jezus zijn aanwezigheid en zijn Koninkrijk aankondigt. Het besef van de nabijheid van het Koninkrijk is van vitaal belang. Zo kunnen we de droom en de hoop vasthouden te midden van de complexiteit van en het onrecht in de huidige wereld. Het is deze droom van het Koninkrijk die kritische vragen stelt aan al die politieke, culturele, raciale en religieuze stemmen die stellen dat er geen alternatief is voor de weg die zij voorstaan.

Consequenties in relatie tot ecologie

Kenosis heeft ook consequenties voor discipelschap in relatie tot ecologie. Christenen hebben door de jaren heen vaak misbruik gemaakt van het bijbelwoord dat we de aarde moeten beheren. Het werd losgemaakt van de *kenosis*. Als discipelen van Jezus horen we zijn weg te volgen in het beheren van de aarde. Het klopt dat aan de mensheid het beheer over de schepping werd gegeven, maar verwacht wordt wel dat wij dat in de geest van Christus doen. Dat vergt de bereidheid om iets op te geven omwille van de schepping. Toen Franciscus van Assisi het evangelie preekte aan alle creatuur, met inbegrip van planten en dieren, was dat een vorm van vreugdevolle evangelisatie en authentiek discipelschap. In een tijd van verontrustende ecologische rampen moeten we ook de ecologische dimensies van *kenosis* serieus nemen.

Omdat God alles geschapen heeft, moeten we als we grondstoffen zoals olie, gas, steenkool, uranium, koper en andere mineralen willen delven, dat op respectvolle wijze doen. De schepping en de schepselen die daarop wonen mogen niet worden geschaad. De reden voor het delven van grondstoffen is onze energieverslaving. We hebben het gevoel dat we niet zonder fossiele brandstoffen kunnen leven. Maar, hoe handig deze brandstoffen ook zijn, het is veel beter om te kijken naar alternatieve vormen van energieproductie, zoals wind- en zonne-energie. Daardoor kunnen we goede beheerders van de aarde zijn.

God gaf ons de verantwoording om voor de aarde te zorgen. Op dat punt kunnen we veel leren van inheemse volken. Zij hebben een grote mate van respect voor de aarde en erkennen dat vervuiling door het gebruik van fossiele brandstoffen en andere grondstoffen niet eervol is. Het is niet goed voor de natuur en voor het overleven van de inwoners van de aarde. Als evangelisatie beoogt goed nieuws te brengen dan moet *kenosis* daarin een rol spelen. Daardoor immers wordt de duurzaamheid van de aarde geplaatst boven ons kortetermijn-comfort en -gemak.

Offerbereidheid

Kenosis is diepgaand verbonden met *necrosis* (sterven). Zelfontlediging en het kruisdragen zijn twee essentiële aspecten van authentiek discipelschap (Marcus 8:34). Het gaat daarbij niet om zelfkastijding of het beknotten van lichamelijke behoeften. De Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer herinnert ons eraan dat het gaat om de gerichtheid op de ander, om de oriëntatie op de armen en gemarginaliseerden.

Wanneer we leven in solidariteit met degenen die lijden, wanneer we de liefdevolle pijn voor de ander delen, ontledigen we onszelf en dragen het kruis. Discipelschap kost wat. Het staat haaks op de goedkope genade van zichzelf-zoekende en welvaartsgerichte evangelisatie. Wanneer we anderen onze solidariteit aanbieden bij hun strijd om gerechtigheid, delen we ook in hun pijn en in de vreugde van het evangelie (de hoop op een betere toekomst).

In grote delen van de wereld, zeker daar waar christenen een minderheid vormen, is authentieke evangelisatie een *commitment* waarvoor een prijs wordt betaald. Dat gold ook voor de kerk ten tijde van het Romeinse rijk. Verzet tegen de keizerlijke richtlijn dat elke burger de keizer als Heer diende te accepteren, was de hoogste vorm van christelijke toewijding. Ze wisten dat dit verzet tot de dood kon leiden.

In onze tijd zijn er nieuwe keizerrijken, met hun eigen dictatoriale eisen. Het kruisdragen vraagt bereidheid om de logica van deze keizerrijken te weerspreken en om ons leven af te leggen omwille van Christus en zijn goede nieuws. Ook in onze wereld blijft martelaarschap daarom een uitdrukking van vreugdevolle evangelisatie. De executie van 21 koptische christenen door IS-terroristen, aan de kust van de Middellandse Zee, vlakbij Sirte in Libië (2015), mag hiervoor illustratief zijn. De Egyptische arbeidsmigranten stierven met een gebed op hun lippen. Deze gebeurtenis wijst ons op de hoge kosten van discipelschap, dat zelfontledigend en kruisdragend is. Of in de woorden van Bonhoeffer, het gaat om het dicht bij Jezus blijven.

Als we willen dat onze evangelisatie overtuigend is, dan zullen we allereerst als zijn leerlingen moeten leven. Het leerlingschap is het leven dat we moeten leven. Dat is de weg die we moeten volgen. De integriteit en de authenticiteit van ons discipel-

schap *is* onze evangelisatie. Zoals *Together Towards Life* het stelt: 'Het leven in de Heilige Geest is de essentie van onze missie, de kern waarom we dingen doen en hoe we onze levens leven.' Als we dit leven in de Geest leven, als we de weg van het discipelschap gaan, dan zullen we waarachtige evangelisten zijn. Zelfontlediging, nederigheid en offerbereidheid zijn daarbij nodig om het evangelie te bevrijden uit de gevangenschap van zelfverheerlijkende projecten. Hoe meer we waarachtige discipelen van Christus zijn, hoe effectiever onze evangelisatie zal zijn.

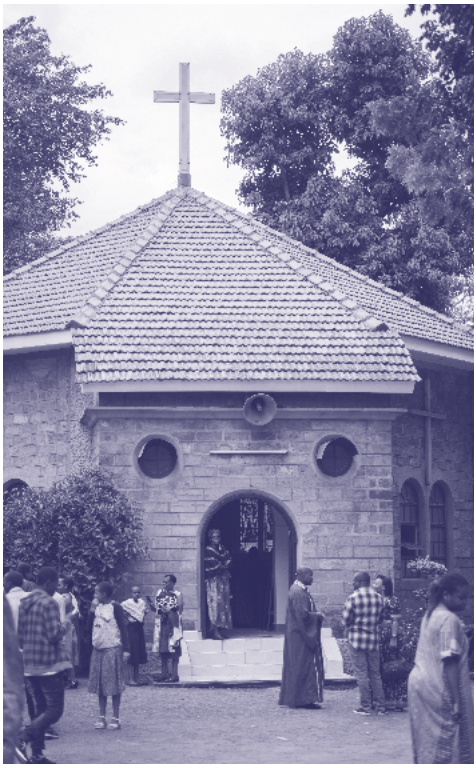

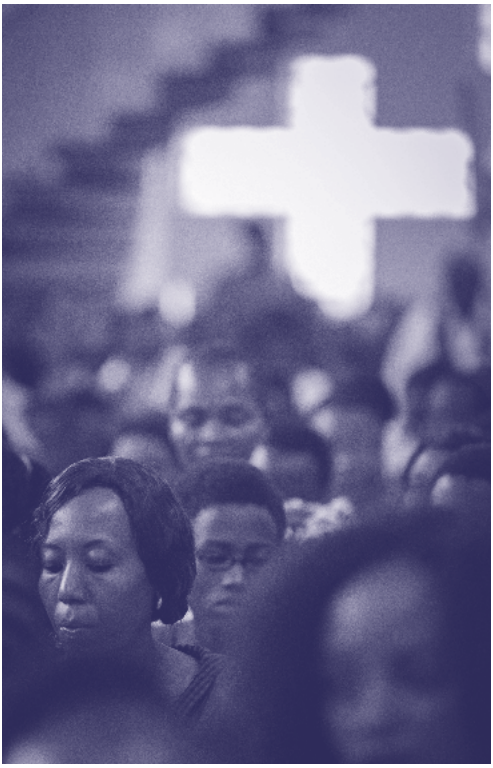

1 De werkgroep Evangelisatie van CWME/Wereldraad van Kerken stelde deze tekst op in voorbereiding op de Wereldzendingsconferentie in Arusha en is met toestemming vertaald.

2 De Hutterieten zijn een protestantse (doperse) geloofsgemeenschap die in 1528 in Moravië werd gesticht door Jacob Hutter en tegenwoordig vooral in Noord-Amerika te vinden is.

6 *Discipelschap als transformerende navolging*

Johannes Reimer

'Discipelschap' komt in een grote hoeveelheid samengestelde begrippen voor, waarachter uiteenlopende accenten schuilgaan die allemaal teruggaan op de breedte van het begrip navolging of discipelschap in het Nieuwe Testament. Het is daarom de moeite waard om na te gaan wat een auteur eigenlijk wil zeggen wanneer deze het begrip discipelschap gebruikt.[1]

Sinds enkele jaren is *transformative discipleship* een centraal thema in veel publicaties en conferenties.[2] In de evangelicale Lausannebeweging gingen zelfs stemmen op om 'transformatieve navolging' tot een imperatief voor christelijke zending en evangelisatie te maken.[3] Ook de oecumenische Wereldzendingsconferentie te Arusha stelde het thema centraal. Wat wordt met deze term eigenlijk bedoeld en waarom wordt het thema met grote kracht gepusht?

Voor het Engelse begrip *discipleship* gebruikt het Nederlands als regel de term discipelschap of navolging. In het Engels ligt een belangrijk accent op de doelstelling om de volgeling te vormen. Een voorbeeld daarvan is het door Christ Church Aughton (Engeland) gebruikte beeld van holistisch discipelschap.[4] Volgelingen van Jezus laten zich, door mensen die al een paar stappen verder zijn, helpen om betere mensen te worden en om het gestelde doel te bereiken.

Het begrip discipelschap komt in een verbazingwekkende hoeveelheid samenstellingen voor. Zo wordt gesproken over *spiritual discipleship*,[5] *messianic discipleship*,[6] *organic discipleship*,[7] *lifestyle discipleship*,[8] *sacramental discipleship*, *community discipleship*, *collaborative discipleship*, *outreach discipleship* en tot slot ook *transforming discipleship*.[9] Achter deze samengestelde begrippen gaan uiteenlopende accenten schuil, die allemaal teruggaan op de breedte van het begrip navolging of discipelschap in het Nieuwe Testament. Het is daarom de moeite waard om na te gaan wat een auteur eigenlijk wil zeggen wanneer deze het begrip discipelschap gebruikt.

Enkele grondlijnen

Het bonte palet aan invullingen van discipelschap maakt ook iets anders duidelijk, namelijk de crisis in de westerse kerken. Ondanks alle inspanningen blijkt het niet alleen moeizaam om nieuwe mensen te werven, maar evenzeer om de eigen kerkleden vast te houden. Met name het begrip *transformative discipleship* maakt duidelijk dat een zoektocht naar oplossingen gaande is.[10]

De visies op discipelschap kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: a) naar binnen gericht, b) naar buiten gericht en c) integrerende modellen. Het is niet mogelijk deze visies uitvoerig te schetsen en behandelen, maar wel zal ik enkele grondlijnen weergeven.

De focus naar binnen

Verreweg de meeste publicaties over het thema discipelschap gaan over de verdieping van de persoonlijke relatie van Christus en zijn volgeling.[11] Persoonlijke vroomheid wordt in deze naar binnen gerichte visies op discipelschap gezien als de voorwaarde om in de kerk te kunnen meewerken. In kerkelijk georiënteerde visies op discipelschap ligt een sterk accent op de toerusting van kerkelijk medewerkers. Een voorbeeld hiervan is te zien in de grafiek over de discipelschapsstrategie van de Amerikaanse First Baptist Church in Weston.[12]

De focus naar buiten

Andere auteurs leggen vooral het accent op discipelschap als instrument voor evangelisatie en gemeenteopbouw. Hun blik is vooral naar buiten gericht. Zo beschrijft David Watson, gemeentedeskundige, discipelschap als een missionaire categorie.[13] Deze visie op discipelschap laat zich uitstekend illustreren aan de hand van een grafiek over de discipelschapscyclus die Long Hollow Pike Baptist Church gebruikt.[14]

Geïntegreerde modellen

Een derde groep auteurs bepleit een omvattend en integrerend model van discipelschap. In hun visie omvat discipelschap het hele leven van een christen. Zo beschrijven John Stott,[15] Greg Ogden,[16] Rowan Williams,[17] Dallas Willard en John Ortberg[18] discipelschap als het gehele leven omvattend. Het gaat deze schrijvers zowel om de relatie met God, met de kerk alsook met de wereld. Slechts zo kan discipelschap in geestelijk en missionair opzicht gestalte krijgen in het individu, in de participatie in kerkenwerk en in de wereld. Alan en Debra Hirsch spreken in dat verband consequent van missionair discipelschap.[19]

Het sleutelbegrip in de theologie van paus Franciscus loopt opmerkelijk parallel aan de zojuist genoemde, overwegend evangelicale visies op discipelschap. Conse-

quent spreekt hij van 'missionair discipelschap'. Hij vult dat in als de missionaire existentie van de christen in de wereld die raakt aan alle aspecten van het leven. Daarin legt hij onmiskenbaar de relatie met de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie.[20] Bij Franciscus staat het persoonlijke discipelschap altijd in de context van de missionaire opdracht van de kerk in de wereld. Persoonlijke vroomheid en persoonlijk engagement in de wereld kunnen niet van elkaar gescheiden worden.

'Omvormend' discipelschap valt, zoals Ogden aantoont, in deze derde categorie.[21] Daarin gaat het dus om een integraal concept van christelijke existentie in de wereld.

Navolging bij Bonhoeffer

Het is interessant om te constateren dat de meeste Angelsaksische publicaties over discipelschap teruggrijpen op Dietrich Bonhoeffers bekende boek *Nachfolge* (1937).[22] Hoewel de duiding van Bonhoeffer in deze publicaties soms te wensen overlaat, baseren de meeste auteurs zich wel op zijn centrale uitspraken over discipelschap. Navolging wordt volgens Bonhoeffer vooral bepaald door:

a) een gehoorzaam antwoord op de oproep van Jezus Christus,[23]
b) de beslissing zo te leven als Jezus deed teneinde
c) naar zijn beeld veranderd te worden.[24]

Het discipelschap krijgt bij hem gestalte in de concrete context van het leven van de betrokkene en het raakt aan alle terreinen van de christelijke existentie. De christen die 'slechts Christus ziet' en de alomvattende liefde van Christus kent, brengt geen scheiding meer aan tussen private vroomheid en het leven in de wereld. Zien op Christus maakt het voor de discipel mogelijk om de wereld als wereld te zien, dat wil zeggen als gevallenen en verlosten.

Bij Bonhoeffer is het komen van het Godsrijk een alomvattend perspectief op de wereld. Het gaat erom de tekenen van het Rijk na te volgen en dat rijk ook in materiele zin laten komen. Dat gebeurt bij hem echter altijd in de context van de gemeenschap die Christus volgt. Het is dit alomvattende in de visie van Bonhoeffer, dat zijn gedachtegoed vruchtbaar maakt voor een transformerend discipelschap.[25]

Maar wat is transformerend discipelschap – navolging die verandert – concreet en hoe wordt dit theologisch gemotiveerd?

Zending als transformatie

'Omvormend' discipelschap legt een verband tussen navolging en transformatie. Hoewel in de Duitstalige theologie het begrip transformatie als zodanig nog maar nauwelijks aan de orde kwam, is dat in het mondiale missiologische debat geheel anders.

Daarin heeft transformatie al geruime tijd een centrale plaats. Het concept transformatie dook in 1983, in Wheaton, voor het eerst op in de verklaring *The Church in Response to Human Need*.[26] In die verklaring ging transformatie over concrete veranderingen die door het aanbreken van het Godsrijk op aarde zichtbaar worden en die het hele menselijke leven (geest, ziel en lichaam) betreffen.[27] De Indiase missioloog Vinay Samuel definieert transformatie als de verwerkelijking van Gods visie voor een rechtvaardige samenleving in sociaal, economisch en geestelijk opzicht. Het doel is dat Gods liefde door alle maatschappelijke groepen wordt ervaren, in het bijzonder door de armen.[28]

Daarom is de opdracht van de gemeente altijd een opdracht tot transformatie van de samenleving.[29] Gods koningschap moet door woord en daad verwerkelijkt worden. Transformatie van zowel individuen als van christelijke gemeenschappen is nodig, zodat zij koninkrijkswaarden kunnen weerspiegelen[30] en op die wijze hun transformerende kracht in de samenleving kunnen herwinnen.

Kenmerken van maatschappelijke verandering

Samuel beschreef in acht thesen welke componenten bepalend zijn voor zijn visie op zending als transformatie.[31] Tobias Faix en Gabriel Stängle ontwikkelden deze componenten vervolgens verder tot de acht kenmerken van maatschappelijke verandering.[32]

1. Zending is bevrijding en de ervaring van nieuwe kracht. De bevrijdende kracht van het evangelie is er voor arm en rijk, maar de Bijbel geeft op veel plaatsen aan dat God in het bijzonder aan de zijde van de armen en benadeelden staat.
2. Wanneer over het evangelie gepreekt wordt in relatie tot de maatschappelijke context, staan gemeenschap en verzoening in het middelpunt.
3. Noch evangelisatie noch sociale actie kunnen op zichzelf staan. Beide horen onlosmakelijk bijeen.
4. Zending mag niet als oordeel of veroordeling van mensen gepraktiseerd worden. Zending bestaat er veeleer in met andere mensen een gemeenschappelijke weg te gaan. Zending is niet zozeer een activiteit als wel een reis.
5. Zending als transformatie betekent altijd zending in context. Een kritische contextuele theologie houdt altijd openbaring en context bijeen in een onderling afhankelijke spanning.
6. Theologie moet met de praktijk verbonden zijn. Christenen moeten betrokken zijn op uiteenlopende plekken in hun sociale context om zich daardoor te kunnen inzetten voor een verandering die gericht is op volheid van het leven en die gebaseerd is op liefde.
7. Transformatie begint in de plaatselijke gemeente. Daar komen theorie en praktijk samen in veranderingsprocessen. De Geest van God verbindt geloof, hoop en

liefde. In de omgang met elkaar in de gemeente is dit te ervaren.
8. Zending als transformatie betekent ook dat de gemeente een gemeenschap van verandering en hoop is voor de omgeving.

Consequenties voor de missie van de gemeente

Een transformatief zendingsbegrip vooronderstelt dat de christelijke gemeente bereid is de haar omringende cultuur waar te nemen en zich daarin te engageren. Richard Niebuhr beschreef de verhouding van Christus tot de menselijke cultuur in zijn bekende vijf categorieën, als: a) tegenpool, b) als cultuuraanvaarding, c) als boven alle cultuur verheven, d) als paradoxale strijd met de cultuur en e) als cultuurveranderend.[33] Niebuhr zou het transformatieve handelen in de zending hebben gerangschikt onder de laatstgenoemde categorie, namelijk Christus als degene die de cultuur verandert.[34] In lijn daarmee valt de kerk (het de wereld in gestuurde lichaam van Christus) dan te beschouwen als een veranderende gemeenschap te midden van de haar omringende cultuur.

Vinay Samuel onderstreepte vier consequenties hiervan voor de missie van de gemeente:[35]

1. Zending is gericht op de transformatie van de gemeenschap.
2. Zending zoekt aansluiting bij het werk van God in de wereld, begeeft zich in een creatieve dialoog en werkt met alle mensen samen die in de Geest van God onderweg zijn.
3. Zending richt zich op de verandering van de sociale ruimte en het scheppen van een gemeenschap die zich inzet voor transformatie.
4. Zending nodigt mensen uit om de transformerende aanwezigheid van Christus te beleven.

Volgens David J. Bosch is het evangelie waarover de missionaire kerk spreekt 'good news of God's love, incarnated in the witness of a community, for the sake of the world'.[36] Zending is voor Bosch de dimensie van het geloof die weigert om de realiteit te aanvaarden zoals die is en die erop aandringt om haar te veranderen.[37] De opdracht van de kerk is in die zin sociaal-transformatief: ze werkt met het oog op verandering in de wereld. De navolging van Christus, die cultuur transformeert, impliceert ook dat we als transformerende discipelen leven.

Transformerend discipelschap

Het Engelse begrip 'transformative discipleship' is relatief nieuw. Opmerkelijk is dat de term aan het eind van de twintigste eeuw opkwam in de Verenigde Staten, toen

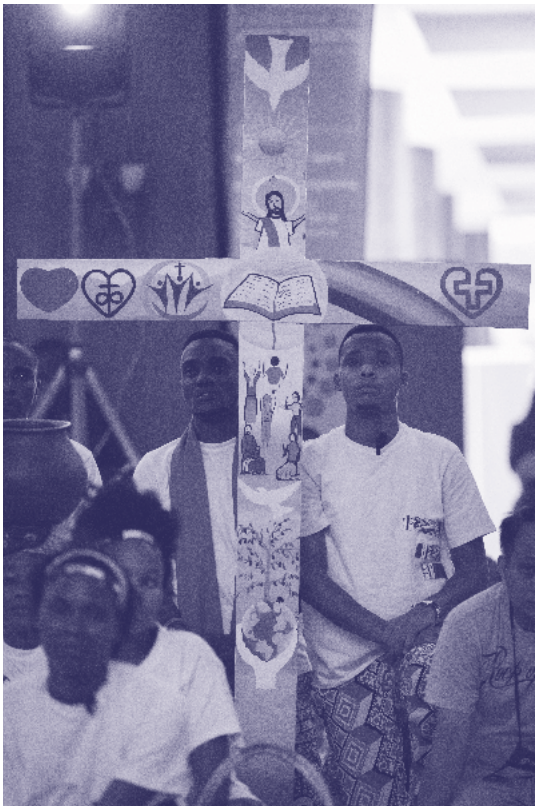

kerken – overwegend van evangelicale signatuur – erkenden dat zij ondanks alle inzet voor kerkgroei juist steeds meer leden verloren.[38] Tegelijkertijd leidden publicaties over discipelschap tot kerkelijke discussies over de terugkeer naar een levensstijl die zich vooral op het historische voorbeeld van Jezus wilde oriënteren.[39] In die publicaties werd zowel verwezen naar Bonhoeffers boek over de navolging als ook naar anabaptistische literatuur over discipelschap.[40]

Een grote impuls voor de opkomst van het begrip 'transformative discipleship' vormde een onderzoek dat *Life Way Research* in 2009 uitvoerde in duizenden Amerikaanse kerkelijke gemeenten. Dit onderzoek was gericht op de geestelijke gezondheid van kerken en op hun invloed op de samenleving. In 2010 publiceerden Ed Stetzer en Tom S. Reiner dit onderzoek onder de titel *Transformational Church: Creating a New Scorecard for Congregations*. Deze studie toonde een duidelijke correlatie aan van de groei van de gemeente, haar invloed op de samenleving en het persoonlijke leven van de individuele kerkleden. Als samenvatting van deze studie verscheen een jaar later *Simple Church* (2011), een boek over transformerend discipelschap.[41]

Eric Geiger, een van de twee auteurs van dit boek, zette het onderzoek naar discipelschap voort en publiceerde in 2012 de resultaten daarvan in het boek *Transformational Discipleship*.[42] In dit laatstgenoemde boek werden de volgende kernelementen van transformerend discipelschap benoemd:

1. Een bewuste omgang met de Bijbel
2. God gehoorzamen en afzien van eigen belangen
3. God en de mensen dienen
4. Over Christus spreken
5. Het geloof praktiseren
6. God zoeken
7. Relaties opbouwen
8. Transparant leven

In navolging van deze studie wordt transformerend discipelschap verstaan als navolging die zich oriënteert op het historische voorbeeld van Jezus en die dat op radicale wijze wil integreren in het dagelijks leven om de van God ontvangen missionaire opdracht in deze wereld te kunnen vervullen.

Het boek leidde tot een grote hoeveelheid andere publicaties.[43] Daarbij valt op dat de meeste daarvan leunen op auteurs uit de missionaire beweging, die zending in de regel verstaan als transformatie.[44] Zij omschrijven de kerk als missionair in wezen.[45] Ze handelt als Gods vertegenwoordiger in het zendingswerk. De kerk ontleent de zin van haar bestaan aan Gods missie om de wereld met zichzelf te verzoenen. Alles wordt doordacht vanuit een missionair perspectief. De rechtvaardiging van haar bestaan wordt gevonden in de relatie met God (*coram Deo*) en in de relatie met de wereld (*coram mundo*). En als instituut dat naar haar wezen missionair is, is zij tot in de haarvaten missionair actief.[46] Volgelingen van Jezus die tot zo'n kerk behoren zijn gehouden zich in nauwe relatie met God ook in de wereld missionair actief op te stellen. Transformerend discipelschap, als alomvattende navolging, krijgt gestalte in de context van zending.

Wie kijkt naar de exegetische[47] en historisch-theologische verkenningen van het begrip navolging en transformatie[48] én naar recente vertalingen van Amerikaanse boeken,[49] beseft dat de bezinning op discipelschap in onze context nog in de kinderschoenen staat. De weinige nieuwe publicaties staan in de traditie van Bonhoeffer en geven goede moed.[50] Het voortbouwen op het erfgoed van Bonhoeffer zou ons in staat moeten stellen om een duidelijk en helder accent te zetten te midden van de vele stemmen die zich over discipelschap al uitspraken, en die tot nu vooral uit de Verenigde Staten komen.

1 Dit artikel werd eerder in het Duits gepubliceerd onder de titel 'Transformative Nachfolge (Transformative Discipleship)', in: *Weltmission Heute*, EMW Hamburg, 2018/83, 123-132. Vertaald met toestemming.
2 Voor een overzicht zie Chr. Anders en M. Biehl, 'Transforming Discipleship: Nachfolge die verwandelt', in: *EMW Jahresbericht 2016/2017*, Hamburg 2017, 10-18.
3 U. Obed, 'Imperative of Transformational Discipleship in the Global Church Pursuit of the Great Commission', zie www.lausanneworldimpulse.com.
4 Zie www.christchurchaughton.org.uk.
5 J. Oswald Sanders, *Spiritual Discipleship: Principles of Following Christ for Every Believer*, Chicago 2007.
6 S. Nadler, *Messianic Discipleship*, Charlotte 2009.
7 D. McCallum, J. Lowesry, *Organic Discipleship: Mentoring Others into Spiritual Maturity and Leadership*, New Paradigm Publishing 2012.
8 D. Willard, *Jünger wird man unterwegs: Jesus-Nachfolge als Lebensstil*, Schwarzenfeld 2015 (Duitse vertaling).
9 G. Ogden, *Transforming Discipleship: Making Disciples a Few at a Time*, Downers Grove 2003.
10 Voor een kritische bespreking van de situatie van kerken in de Verenigde Staten, zie T. en J. Schultz, *Why nobody wants to go to church anymore*, Loveland 2013; D. Kimball, *They like Jesus but not the church*, Grand Rapids 2007; N. Cole spreekt in *Organische Gemeinde* zelfs van 'toxische' gemeenten (Bruchsal 2008, 19).
11 Vgl. N.T. Anderson, *Jüngerschaftstraining: Anderen helfen in der Freiheit in Christus zu leben und zu wachsen*, Lüdenscheid 2011.
12 Zie http://firstbaptistweston.com/ministries/discipleship.
13 D. Watson, *Discipleship*, London 2014.
14 Zie http://longhollow.com/the-discipleship-pathway.
15 J. Stott, *The Radical Disciple*, London 2013.
16 G. Ogden, *Discipleship Essentials: A Guide to Building your Life in Christ*, Downers Grove 2003.
17 R. Williams, *On Being Disciples: Essentials of Christian Life*, Grand Rapids 2016.
18 D. Willard, J. Ortberg, *Jünger leben mittendrin*, Schwarzenfeld 2014.
19 A. Hirsch, D. Hirsch, *Untamed: Reactivating a Missional Form of Discipleship*, Grand Rapids 2010.
20 Zie hierover K. Vellguth, 'Als missionarische Jünger missionarisch unterwegs', in: *Weltmission Heute*, 2018/83, 118-122.
21 Zie G. Ogden, *Transforming Discipleship*.
22 D. Bonhoeffer, *Nachfolge*, Gütersloh 2008. Dit boek verscheen in het Engels onder de titel *The Cost of Discipleship*, New York 1995.
23 D. Bonhoeffer, *Nachfolge*, 45vv.
24 D. Bonhoeffer, *Nachfolge*, 297vv.
25 Zie hierover Chr. Anders, 'Nachfolge in Deutschland', in: *EMW Jahresbericht 2016/2017*, 31-33.
26 V. Samuel, C. Sugden (eds.), *Mission as Transformation: A Theology of the Whole Gospel*, Oxford 1999, 225.
27 T. Faix, G. Stängle, 'Warum wir über Transformation reden. Gesellschaftstransformation – Eine Einführung', in: T. Faix, J. Reimer, V. Brecht (eds.), *Die Welt verändern. Grundlagen einer Theologie der Transformation*, Marburg 2009, 15.

28 V. Samuel, C. Sugden (eds.), *Mission as Transformation*.
29 J. Reimer, *Die Welt umarmen: Gesellschaftstransformativer Gemeindeaufbau*, Marburg 2009, 149.
30 V. Samuel, C. Sugden (eds.), *Mission as Transformation*, xii.
31 V. Samuel, C. Sugden (eds.), *Mission as Transformation*, 229-231.
32 T. Faix, G. Stängle, 'Warum wir über Transformation reden', 20.
33 R. Niebuhr, *Christ and Culture*, New York 1951, 40-43.
34 R. Niebuhr, *Christ and Culture*, 43.
35 V. Samuel, C. Sugden (eds.), *Mission as Transformation*, 231.
36 D.J. Bosch, *Transforming Mission*, New York 1991, 519.
37 D.J. Bosch, *Transforming Mission*, xv.
38 Zie onder meer: J. Duin, *Quitting Church: Why the Faithful are Fleeing and What to Do about it*, Grand Rapids 2008; E. Stetzer, *Comeback Churches: How 300 Churches Turned Around and Yours Can Too*, Nashville 2007. Voor een analyse van de literatuur, zie: J. Thaddeus Harless, 'Transformational Discipleship: a Model for Sermon-based Small Groups for Life Transformation', niet-gepubliceerde D.Min-dissertatie, Liberty University, Lynchburg 2012, 1-9.
39 Zie B. Sneed, R. Edgemon, *Transformational Discipleship: Your Church Helping People Be Like Jesus*, Nashville 1999, 54-76; Ho Suzan Kam-Shan, 'Journeying with Jesus: A Transformational Discipleship for Canadian Chinese Churches in Toronto', niet-gepubliceerde D.Min-dissertatie George Fox University, 2015.
40 H.S. Bender, 'Anabaptist Theology of Discipleship', in: *Mennonite Quarterly Review*, January 1950.
41 T.S. Reiner, E. Geiger, *Simple Church: Returning to Gods Process for Making Disciples*, Nashville 2011.
42 E. Geiger, M. Kelley, Ph. Nation, *Transformational Discipleship: How People Really Grow*, Nashville 2012.
43 Zie onder meer: B.D. Smith, *Make Mature Multiply: Becoming Fully-Formed Disciples of Jesus*, Wheaton 2014; J. Vanderstelt, *Saturate: Being Disciples of Jesus in the Everyday Stuff of Life*, Wheaton 2015; M. Dever, *How to Help Others Follow Jesus*, Wheaton 2016.
44 Zie daarover: J. Reimer, 'Leben – Rufen – Verändern. Chancen und Herausforderungen gesellschaftstransformativer Evangelisation heute', in: *Transformationsstudien Band 5*, Marburg 2013, 70-88.
45 D. Barrett, 'Missional Church', in: J.R. Krabill, W. Sawatsky, Ch. Van Engen (eds.), *Ecumenical and Anabaptist Missiologies in Conversation. Essays in honor of Wilbert Shenk*, Maryknoll 2006, 178.
46 R. McNeal, *Missional Renaissance: Changing the Scorecard for the Church*, San Francisco, 2009; J. Reimer, 'Leben – Rufen – Verändern', 71-72.
47 Zie onder meer: E. Bammel, *Jesu Nachfolger. Nachfolgeüberlieferungen in der Zeit des frühen Christentums*, Heidelberg 1988; U. Buss, 'Nachfolge auf dem Weg Jesu', in: H. Frankemölle, K. Kertelge (eds.), *Vom Urchristentum zu Jesus*, Freiburg 1989; H.D. Betz, *Nachfolge und Nachahmung Jesu Christi im Neuen Testament*, Tübingen 1967.
48 Zie onder meer: H.J. Milchner, *Nachfolge Jesu und Imitatio Christi*, Münster 2004; D. de Rentils, 'Zeit zur Nachfolge', in: *Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie Dd. 273*, Tübingen 1996; V. Leppin, *Transformationen. Studienn zu den Wandlungsprozessen in Theologie und Frömmigkeit zwischen Spätmittelalter und Reformation*, Tübingen 2015.
49 Bijv. R.J. Sider, *Die Jesus Strategie*, Moers 2010; D. Willard, *Jünger wird man unterwegs*, Schwarzenfeld 2015.
50 Zie o.a.: B. Liebendörfer, *Nachfolge Christi leben*, Stuttgart 2017.

7 Geroepen tot transformerend discipelschap in Noordwest-Europa

Christoph Anders, Michael Biehl, Gerrit Noort

Deze bijdrage bespreekt 'omvormend' discipelschap in de seculiere contexten van Europa en beoogt een aantal specifieke uitdagingen voor missionair werk te beschrijven.[1]

Bij verschillende gelegenheden hebben kerken in het Zuiden, maar niet alleen daar, hun zorg uitgesproken over de staat van het christelijk geloof op dit continent. Volgens sommigen worden kerken in Europa geplaagd door het spook van secularisatie, zichtbaar in de snelle afkalving van het aantal kerkleden. Als verklaring voor de krimp van de kerken wijzen zij vaak naar vérgaande assimilatie met destructieve trends in het secularisme, zoals individualisme, materialisme, rationalisme en relativisme. De kerken in Europa, stellen zij zelfs, lijken op de verloren zoon die moedwillig zijn rijke erfgoed verkwanselt. Het discipelschap is onder de maat, het missionaire werk is zwak en het begrip van het goede nieuws verbleekt snel. De gesecularisseerde gebieden van Noordwest-Europa zouden bijkans verlaten zijn door de Heilige Geest.

De lege kerken zouden een gevolg zijn van een verlies aan missionaire ijver. De Europeanen zouden daarom krachtige impulsen van elders nodig hebben: het heroveren van Europa voor het christelijk geloof en het herwinnen van geestelijke en evangelisatorische kracht, stellen zij, zou slechts mogelijk zijn door de ondersteuning vanuit de bruisende centra van het christelijk geloof in het Zuiden en het Oosten. Missionaire initiatieven die op deze analyse gestoeld zijn, worden vaak aangemerkt als *reverse mission*. Veel migrantenkerken in Europa herkennen zich in deze visie op 'omgekeerde zending'.

Dit artikel beoogde om in Arusha te komen tot een open debat over de uiteenlopende percepties van secularisatie, in het bijzonder in Noordwest-Europa. We beginnen met het plaatsen van enkele kritische kanttekeningen bij de notie van

secularisatie in *Together Towards Life* (TTL), de zendingsverklaring van de Wereldraad van Kerken (2013). Die notie is namelijk problematisch in relatie tot zending en evangelisatie in Europa.

De Europese contexten

Het is vrijwel onmogelijk om over Europa te spreken als één context voor zending. Europa vertegenwoordigt een rijke variëteit aan culturen, volken, talen en geschiedenissen. Wie discipelschap vormgeeft, zal deze variëteit in contexten serieus moeten nemen. Ze zijn zowel seculier als multireligieus en door migratie in toenemende mate intercultureel. Bovendien zijn er aanzienlijke verschillen tussen de landen in het noordwestelijke, zuidoostelijke en oostelijke deel van Europa, bijvoorbeeld met betrekking tot de relatie kerk-staat.

Ondanks deze diversiteit is er in heel Europa, zij het in verschillende mate, een situatie ontstaan die gekenmerkt wordt door secularisatie, post-christendom en post-christelijkheid. Eeuwenlang waren er in Europa nauwe banden tussen de wereldlijke machthebbers en kerkleiders, wetten waren gebaseerd op christelijke principes en vrijwel elk lid van de samenleving was kerklid. 'Christelijke' regeringen waren ervoor verantwoordelijk om hun onderdanen binnen het bereik van kerken te brengen, die op hun beurt het gezag van de overheid legitimeerden.

Dat is niet langer het geval. In het proces van secularisatie raakten kerk en staat steeds meer van elkaar gescheiden. Dit leidde tot een verandering in de positie van de kerk, waarbij een einde kwam aan haar vele voorrechten. In de huidige seculiere samenleving staat het mensen vrij om al dan niet religieus te zijn, of dat nu christen, moslim of agnosticus betreft. Mensen gaan uitsluitend ter kerke als ze daarvoor intrinsiek gemotiveerd zijn, want volwaardig burgerschap vergt niet langer het lidmaatschap van de kerk en in de huidige tijd vormt het christen-zijn niet langer een voordeel in carrièreplanning en voor de sociale status. Religie werd een zaak van de kerk, de synagoge, de moskee en de tempel. Het werd tevens meer een zaak van het individu dan van de staat. Het christelijk geloof was niet langer een integrerende kracht in de samenleving, maar slechts een segment daarvan.

Hoewel de geschiedenis van Europa diepgaand beïnvloed is door de christelijke traditie, heeft Europa tegenwoordig grotendeels het idee achter zich gelaten een christelijk continent te zijn. Het is een continent waar veel christenen leven, maar de scherpe daling in kerklidmaatschap en in de participatie in kerkelijke activiteiten wordt beschouwd als een teken aan de wand. Dit secularisatieproces versnelt in de jonge generatie. Uiteenlopende stadia van secularisatie kunnen dan ook in de verschillende generaties waargenomen worden.

Dit betekent echter niet dat de rol van het christelijk geloof in Europa, of van religie in algemenere zin, tot een einde is gekomen. Hoewel velen ervoor kozen om geen kerklid meer te zijn en niet langer te participeren in kerkelijke activiteiten, identificeren zij zichzelf wel als spirituele mensen die 'iets' geloven. Daarnaast leidt de groeiende presentie van moslims in Europa tot hernieuwde discussies over de rol van religie in de samenleving en ook over de betekenis van ons christelijk erfgoed. De Europese context heeft een dubbel gezicht, namelijk zowel seculier als multireligieus.

Dit dubbele gezicht betekent dat het voortschrijdende secularisatieproces tegelijkertijd te maken krijgt met een toenemende pluraliteit van religie. Religieuze gemeenschappen moeten daarom definiëren hoe zij hun leven in een seculiere en tegelijkertijd ook multireligieuze samenleving zien. Het debat gaat dan niet zozeer over religie versus seculiere samenleving, maar over de vraag hoe verschillende religieuze gemeenschappen de samenhang van seculiere samenleving en religieuze pluraliteit verstaan en daarmee omgaan. Daarover wordt door deze gemeenschappen op heel verschillende wijzen gedacht. Ook onder christenen is dat het geval. Het verstaan van de seculiere samenleving is een van de hete hangijzers in de interne dialoog van de religieuze gemeenschappen geworden.

Ons verstaan van seculiere cultuur

In dit artikel gaan we niet in op de grote reeks publicaties over secularisatie. Deze uitgaven laten grote veranderingen zien in het spreken over secularisatie. De oecumenische beweging sprak zich al op de Wereldzendingsconferentie van Jeruzalem (1928) uit over secularisatie. Het is niet mogelijk de gevoerde debatten hier samen te vatten, maar ze resoneren op de achtergrond wel mee.

Seculier in 'Together Towards Life'

In *Together Towards Life* (TTL) valt op dat deze zendingsverklaring voorbijgaat aan de complexiteit van de seculiere contexten waarin Europese christenen leven en getuigen. TTL 91 verbindt de term 'secularisme' aan 'ideologieën die de waarden van het koninkrijk van God ontkennen'. Een definitie van secularisme wordt niet gegeven en daardoor blijft onduidelijk hoe het zich verhoudt tot 'seculier' en 'secularisatie'.

De gelegde verbinding wordt problematisch wanneer de oproep tot transformerend discipelschap in seculiere contexten, zoals in Europa, aan de orde komt. Secularisme wordt immers niet onderscheiden van secularisatie. TTL 91 wekt de indruk dat seculier zijn tegengesteld is aan koninkrijkswaarden, net zo zeer als individualisme of materialisme. Maar dit lijkt het gevolg van een eenzijdige opvatting over de

betekenis van seculier en secularisatie. De seculiere samenleving als zodanig kan niet verstaan worden als het tegenovergestelde van geloof, zending of koninkrijkswaarden. Het is gecompliceerder dan dat.

Seculier niet tegenovergesteld aan geloof

In diaspora-theologieën, in *reverse mission* in Europa en in sommige kerken in het Zuiden wordt de seculiere Noordwest-Europese samenleving vaak beschouwd als het resultaat van tekortschietende inzet op discipelschap of een tekort aan missionaire ijver. Voorgestelde remedies, zoals 'Keer terug naar de bronnen van bijbelse waarheid' of 'Wees sterker in je geloof', zien echter over het hoofd dat seculiere contexten niet simpelweg opnieuw gekerstend kunnen worden en, ten tweede, dat secularisatie deels ook de vrucht van de christelijke traditie is.

De seculiere samenleving is de context *waarbinnen* zending en discipelschap in Noordwest-Europa plaatsvinden. Seculier staat in die zin niet *tegenover* geloof. In de oecumene is een breed gedragen theologisch uitgangspunt dat Gods Geest in culturen aanwezig is. Als het waar is dat de Geest in die culturen toewerkt naar verlossing en het scheppen van leven, dan mogen we aannemen dat de Geest ook in seculiere westerse samenlevingen werkt. Het is in elke context dan de roeping van de kerk om te onderscheiden hoe en waar de Geest werkt aan de versterking van leven en waar deze goddelijke ruimte schept voor het maken van discipelen.

Transformerend discipelschap moet dus niet *tegenover* seculiere cultuur worden geplaatst, maar moet daarmee *in resonantie zijn*, zowel in het getuigen als in het onderscheiden. Discipelschap kan dus niet de aan mensen gerichte oproep inhouden om te ont-seculariseren zodat ze christen kunnen worden. Het probeert daarentegen te identificeren (te onderscheiden) welke contouren van bevrijding door de Geest al tot stand zijn gebracht en welke levensbedreigende krachten het aannemen van de uitnodiging tot discipelschap verhinderen.

De seculiere Noordwest-Europese samenlevingen zijn diepgaand beïnvloed door de christelijke traditie. In de loop van de tijd kwam echter een juridische afbakening tot stand die de rol van kerken in het publieke en het privédomein begrensde, evenals de relatie tot politieke instituties. Het voorgaande betekent uiteraard niet dat de seculiere samenlevingen als zodanig christelijk zijn, maar de totstandkoming ervan kan niet begrepen worden los van het christelijk geloof en de impact daarvan op de geschiedenis en de cultuur.

De uiteenlopende rol van kerken in Europa en verschillende sociaal-politieke ontwikkelingen leidden tot een diversiteit aan seculiere samenlevingen. Die diversiteit is ook zichtbaar in landen die veel op elkaar lijken, zoals Nederland, Duitsland en de Scandinavische landen. In deze landen worden de kerken gevormd door mensen

die diepgaand zijn beïnvloed door seculiere waarden en levenswijzen. De manieren waarop ze zoeken naar (en uiting geven aan) geloof zijn in zichzelf al gesecularisseerd. Derhalve kan er geen eenvoudige scheidslijn getrokken worden tussen kerk en seculiere context.

Ook de visie op het kerk-zijn is diepgaand beïnvloed door theologische doordenking die de seculiere context serieus neemt. Veel kerken beseffen de urgentie van vernieuwing en van doordenking van discipelschap in seculiere contexten. Ze hebben in de voorbije decennia veel missionaire initiatieven ontplooid, maar ontdekten daarbij ook dat een accent op opwekking of op een vurig missionair geloof geen gouden sleutel vormt om het tij van ontkerkelijking te keren. Ondanks missionaire inzet verliezen veel mensen de verbinding met de kerk en worden gedurende hun leven post- en onkerkelijk.

Zegeningen en uitdagingen van een seculiere cultuur

Eenvoudige antwoorden zijn er niet in missionair werk. Het leven in seculiere contexten vormt een bonte mengeling van zowel zegeningen als uitdagingen. In het voorafgaande wezen we al op TTL 91, waarin wordt gesteld dat seculiere contexten doortrokken zijn van ideologieën die tegengesteld zijn aan koninkrijkswaarden. In werkelijkheid echter kent elke cultuur zowel zoet als bitter, zegen als uitdaging (hoewel de uitdagingen niet noodzakelijkerwijs bitter hoeven te zijn wanneer deze gezien worden in het eschatologisch perspectief van hoop). In het hiernavolgende gaan we op de zegeningen en uitdagingen nader in.

Godsdienstvrijheid

Godsdienstvrijheid hoort wellicht bij de belangrijkste zegeningen van een seculiere samenleving. In het verleden konden mensen in Europa niet hun eigen godsdienst kiezen of van godsdienst veranderen. Wie dat toch probeerde, kon te maken krijgen met vervolging of uitstoting uit de gemeenschap. Mensen sloegen op de vlucht vanwege religieuze intolerantie. Het leidde in de Europese geschiedenis tot migratie en geweld. De scheiding van het seculiere en het godsdienstige domein, van kerkelijke en politieke macht, kan in dat perspectief worden geduid als de uitkomst van een lang en pijnlijk leerproces.

In de huidige tijd betekent godsdienstvrijheid vooral ruimte voor individuele keuzes, maar ook de vrijheid voor kerk en zending om in het publieke domein actief te zijn. We kunnen mensen uitnodigen om kerkdiensten bij te wonen, om discipel te worden en we mogen ons uitspreken tegen onrecht.

Vrijheid van godsdienst impliceert dat er in de seculiere context ruimte is om uiting te geven aan religieuze overtuiging. Deze ruimte is er voor aanhangers van alle godsdiensten en levensovertuigingen, met inbegrip van spirituele bewegingen en nieuwe religies. Het oecumenisch document *Christelijk getuigenis in een multireligieuze wereld* (2011) maakt duidelijk dat godsdienstvrijheid en vrijheid van zending onlosmakelijk verbonden zijn. Het staat ons vrij om te evangeliseren en op te roepen tot discipelschap, zo lang we maar in gedachten houden dat de ander altijd de vrijheid behoudt om de uitnodiging niet aan te nemen. Mensen hebben het recht om niet gedwongen te worden. Het document legt er nadruk op dat de vrijheid om aan christelijke zending te doen ook vrijheid tot zending door de (niet-christelijke) ander impliceert. In onze seculiere contexten heeft christelijke zending geen legitimiteit als het niet ook het recht van andersgelovigen verdedigt om missionair te zijn.

Seculier én gelovig zijn

Naast zegeningen zijn er in seculiere contexten ook uitdagingen voor zending. Een van de belangrijkste is wellicht de overtuiging dat seculier zijn het tegengestelde is van gelovig of religieus zijn. Geloof wordt veelal beschouwd als een persoonlijke mening die thuishoort in het privédomein. Wanneer religie echter een bedreiging vormt voor het publieke domein, zoals in het geval van religieus terrorisme, dan wordt het publieke karakter ervan erkend en krijgt het plek in een publiek debat, waarin het draait om de vraag hoe de seculiere samenleving omgaat met religieuze overtuigingen die tot extremisme en geweld leiden en hoe meer wetgeving die impact van die religie in het publieke domein aan banden kan leggen.

Hoewel het een wijdverbreide opvatting is dat religieuze overtuigingen niet relevant zijn voor het publieke domein, heeft dit er in bijvoorbeeld Duitsland en Nederland, anders dan in Frankrijk, niet toe geleid dat religie verbannen wordt uit publieke instituties. Het debat gaat in de eerstgenoemde landen meer over de vraag of het wel zinvol is om een samenleving nog christelijk te noemen als de meerderheid geen praktiserend christen is. De Noordwest-Europese samenlevingen zijn nog steeds doortrokken van christelijke waarden, maar dat wordt door geseculariseerde burgers niet altijd als zodanig herkend. Een voorbeeld daarvan is de christelijke notie om zwakken en gemarginaliseerden wettelijke bescherming en financiële ondersteuning te bieden. Het omgekeerde geldt merkwaardigerwijs ook: het groeiende populisme leidt tot een houding die vluchtelingen en migranten buiten de deur wil houden, met als argument dat zij de waarden van het christelijke Westen niet delen.

Seculier zijn en de vraag naar God

Een tweede uitdaging is de impact van de seculiere samenleving op de vraag naar God. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw – de tijd van grote debatten over socialisme, communisme en een agressief type van secularisme – was de kritische vraag aan christenen: 'Hoe kun je geloven in God als de wetenschap lijkt aan te tonen dat God helemaal niet bestaat?' In onze tijd zijn dergelijke debatten vrijwel verstomd door het voortschrijdende proces van secularisering en postmoderniteit. Het gevoelen is dat mensen privé mogen geloven wat ze willen. Veel Noordwest-Europeanen vinden atheïsten die propageren dat God niet bestaat net zo ouderwets als degenen die stellen dat God wel bestaat.

Geloof is dus voor velen in Noordwest-Europa niet irrelevant geworden omdat het gaat over God en geloof, maar omdat geloven niet meer is dan een persoonlijke opvatting. Wanneer seculiere tijdgenoten kerkleden kritisch bevragen gaat het veelal niet over God, maar over de vraag hoe moderne mensen zich kunnen verbinden aan een religieus instituut (de kerk) dat, terecht of onterecht, beschouwd wordt als onacceptabel rijk en machtig; een instituut dat medeverantwoordelijk wordt gehouden voor allerlei kwaad dat in het verleden plaatsvond, zoals kolonialisme, heksenverbrandingen en het dwarsbomen van nieuwe wetenschappelijke inzichten, en die ook in moderne tijden antimodern blijven in moraal en exclusieve dogma's.

Religie, en in het bijzonder zending, wordt door velen gezien als een oorzaak en katalysator van sociale spanningen en conflict. Naar hun mening oefent institutionele religie druk uit op mensen, manipuleert hen, leidt tot radicalisering en draagt niet bij aan sociale cohesie, vredesopbouw en de erkenning dat elk mens een unieke bijdrage levert aan de samenleving. Ook het voortslepende conflict in het Midden-Oosten, waarin gepolitiseerde en militante religie een grote rol speelt, beïnvloedde seculiere visies op de plek van religie in de Europese context, met inbegrip van de positie van de christelijke godsdienst.

Seculier zijn en christelijke waarden

De gemiddelde post-christen heeft de neiging om institutioneel christendom te beschouwen als ouderwets en in hoge mate irrelevant. Zij zien zending vaak als een goed voorbeeld daarvan. Ook dat vormt een uitdaging voor kerk en zending in seculiere contexten. Maar hoewel velen het christelijk geloof achter zich hebben gelaten, betekent dat niet dat zij daarmee noodzakelijkerwijs onchristelijk zijn in hun ethische en morele standpunten. Post-christelijke burgers hebben niet zelden nog steeds waardering voor christelijk geloof en christelijk handelen. Voor de oproep om discipel van Christus te worden betekent dit dat christelijk geloof (het goede nieuws van Jezus Christus) en christelijke kerk (instituut) van elkaar moeten worden onderscheiden.

Godsdienstige ongeletterdheid

Als laatste uitdaging noemen we een groeiende godsdienstige ongeletterdheid, terwijl deze tijd juist meer kennis vraagt van (de rol en de plaats van) religie in seculiere contexten. Het gebrek aan kennis van religies, in de context van zowel groeiende religieuze pluraliteit in de Europese landen alsook de soms conflicterende rol van religies op het bredere wereldtoneel, helpt niet om mechanismes te vinden om met de huidige veranderingen om te gaan. De competentie om religie te duiden, om ons te verhouden tot religie en religieuze uitingen, om te onderscheiden tussen extreem fundamentalisme en religieuze visies die bijdragen aan harmonieus samenleven, moet in onze samenlevingen versterkt worden.

De relatief hoge graad aan religieus analfabetisme geldt niet alleen mensen die onverschillig staan ten opzichte van godsdienst, maar heeft ook op christenen betrekking. Missionair werk in een seculiere context vergt ook de toerusting van christenen, niet alleen met betrekking tot het geloof maar ook met betrekking tot religie en religieuze praktijken in brede zin. Ook christenen moeten gevoeliger worden voor de positieve bijdrage die religie aan seculiere contexten kan leveren.

Het is voor missionair werk in seculiere contexten ook van belang in gedachten te houden wat het oecumenisch document *Christelijk getuigenis in een multireligieuze wereld* in dit verband aanreikt, namelijk dat christenen andere religies moeten duiden vanuit het perspectief van haar aanhangers en dat ze andere religies niet verkeerd afschilderen. De wens van christenen dat het goede nieuws zal worden gehoord, vergt onze bereidheid om de visie van anderen waarheidsgetrouw weer te geven.

Discipelschap in deze contexten

In het hiernavolgende richten we ons op de vraag wat transformerend discipelschap in de Noordwest-Europese contexten inhoudt. Daarover zijn in zending en evangelisatie in de voorbije decennia veel discussies gevoerd. De uiteenlopende visies op de relatie van koninkrijk, kerk, wereld en individu leken elkaar soms zelfs uit te sluiten. Sommigen verdedigden het hermeneutisch principe dat de missiologie consequent haar startpunt moet nemen in de kerk en dat de wereld vanuit het kerkelijk perspectief begrepen moet worden. Anderen kozen juist voor het omgekeerde en wilden beginnen met het luisteren naar de wereld en pas daarna formuleren wat discipelschap inhoudt.

In deze discussies hebben sommigen vooral nadruk gelegd op het zendingsbevel (Matteüs 28:19-20). Zij beschouwden de missionaire opdracht primair als de oproep om ‘discipelen te maken’. Het zou in missionair werk moeten gaan om de uitnodiging aan alle mensen om persoonlijk de keuze te maken Jezus Christus als Heer te

belijden, om daardoor deel te worden van de christelijke gemeenschap en te delen in nieuw leven.

Anderen hebben het centrale gegeven van Lucas 4:17-21 onderstreept, waarin Jezus spreekt over goed nieuws voor armen en onderdrukten. Degenen die dit bijbelgedeelte als missionaire sleuteltekst beschouwden, zagen discipelschap vooral als het getuigen van de omvormende kracht van Gods Geest in de samenleving en de inzet voor vernieuwing van het leven. Recht en gerechtigheid stonden daarin centraal.

Weer anderen stelden, met verwijzing naar Marcus 16:15-18, de genezende kracht van Gods Geest centraal en legden het accent op de tekenen en wonderen die de leerlingen van Jezus volgden. Discipelschap wordt dan vooral verstaan als de bereidheid van gelovigen om door de Geest geleid en toegerust worden om deze tekenen te kunnen doen.

En tot slot wijzen we op degenen die discipelschap vooral verstaan als de weg van dialoog, als de oproep om in een multireligieuze en multiculturele wereld de weg van gerechtigheid en vrede te gaan en dat samen te doen met bondgenoten, vanuit welke achtergrond dan ook.

Het is opmerkelijk dat in oecumenische kringen de term discipelschap gedurende meerdere decennia nauwelijks gehoord werd, maar dat deze nu weer een centrale plaats krijgt in missionaire discussies. Niet alleen was discipelschap het thema van de zendingsconferentie van de Wereldraad van Kerken in Arusha, maar ook paus Franciscus onderstreepte het belang van missionair discipelschap toen hij in zijn zendingsverklaring *Evangelii Gaudium* ('De vreugde van het evangelie', 2013) schreef: '… in alle gedoopten (…) is de heiligende kracht van de Geest aan het werk en zet ons aan tot evangelisatie'. Het evangelicale *Cape Town Commitment* (2010) pleitte voorts voor een intensieve inzet op 'whole life discipleship' van alle christenen.

Verschillende perspectieven als aspecten van de ene roeping

De verschillende accenten in het oecumenisch gesprek over transformerend discipelschap hoeven elkaar niet noodzakelijkerwijs uit te sluiten. Ze kunnen om twee redenen beschouwd worden als aspecten van de ene oproep tot discipelschap.

De eerste reden is van theologische aard: de gemeenschappelijke noemer in de visies op discipelschap is dat het allemaal draait om het volgen van Jezus. Aanhangers van elke visie kunnen instemmen met Bonhoeffers omschrijving van discipelschap: 'Volg mij, kom achter mij aan'.

De tweede reden is meer contextueel van aard en heeft te maken met de seculiere en multireligieuze contexten van Noordwest-Europa. Mensen die op zoek zijn naar zingeving kunnen terecht in een veelheid aan kerken die uiteenlopende aspecten van discipelschap centraal stellen. Het gaat daarin altijd over de oproep om ons tot

Christus te wenden en zijn leerling te worden, maar om de betekenis daarvan goed in beeld te krijgen is nog een tussenstap nodig. Een bijstelling van onze visie op dat leerlingschap is namelijk nodig.

De pneumatologische perspectiefwisseling

Discipelschap gaat niet alleen over het 'maken van discipelen'. Leerlingen van Jezus zijn van harte bereid om het evangelie met anderen te delen, maar ze zullen ook ervaren dat de ontmoeting met de ander henzelf verandert. In discipelschap gaat het om de vraag hoe we op de best mogelijke wijze mensen kunnen uitnodigen om met ons achter Jezus aan te gaan, maar evenzeer gaat het om een diepgaande verandering in onze houding. In het discipelschap wordt het delen van het evangelie (getuigenis) ook tot een veranderd worden door de Geest (heiliging) en het onderscheiden van die Geest in de ontmoeting met anderen.

Recente zendingsverklaringen legden een groot accent op de rol van de Geest als actor in de zending. Dat geldt met name voor TTL. Het oecumenische uitgangspunt dat de Geest ons missionair in beweging zet is een theologisch antwoord op de vraag hoe we Gods handelen en getuigenis in deze wereld en in onze persoonlijke levens verstaan.

De oproep aan mensen om discipel te worden, zoals TTL het stelt, is de intentionele communicatie van het evangelie. Dat is de krachtige maar ook nederige oproep tot *metanoia*: een verandering van het hart, een uitnodiging tot persoonlijke bekering, een nieuw leven in Christus en discipelschap. De oproep tot discipelschap is een oproep aan ons allemaal, met inbegrip van degenen die zichzelf al identificeren als getuigen van Christus. Missionair discipelschap is niet alleen gericht op de verkondiging door gelovigen aan hen die het evangelie nog niet hebben gehoord, maar het is ook gericht op degenen die geloven.

In het optrekken van de discipelen met anderen is het belangrijk in gedachten te houden dat de ander ook over wijsheid beschikt. Als we daarover nadenken in het licht van de overtuiging dat de Geest ook in seculiere culturen aanwezig is, komen we een andere uitdaging op het spoor: wat leert de Geest ons door de ander? Wie onderschrijft dat de Geest ook buiten de kerk werkzaam is (in de cultuur), zal moeten erkennen dat ons discipelschap dan ook in de ontmoeting met anderen getransformeerd kan worden. Het wordt mede gevormd in de dialoog met de seculiere cultuur en met de mensen die daarvan deel uitmaken. Hoewel we als christenen weten waar we vandaan komen en wat ons motiveert, wordt de agenda van onze gezamenlijke reis mede door de wijsheid en waarden van anderen bepaald.

De profetische perspectiefwisseling

De katholieke theoloog Steve Bevans beschouwt het christelijk getuigenis als een profetische dialoog. Daarmee bedoelt hij dat we als leerlingen van Christus de beloften van het evangelie moeten expliciteren, het destructieve handelen van geesten scherp in het oog moeten krijgen en het helende werk van de Geest moeten leren onderscheiden. Het betekent de dialoog aangaan met de mensen die we ontmoeten en daarin de transformatie van het leven tot een belangrijke missionaire doelstelling maken.

Een profetische dialoog daagt ons uit om getuigen te zijn van een leven in volheid, zoals dat zichtbaar geworden is in Christus en in de waarden van het Koninkrijk. Het gaat erom deze waarden in gesprek te brengen met de waarden van anderen. Een focus op leven in volheid (als waarde) kan daarbij helpen om de boodschap van Gods genade en verzoening te relateren aan seculiere mensen die ernaar verlangen zin en een zinnig leven te ontdekken. Het kan helpen om het besef aan te wakkeren dat er voldoende is voor iedereen wanneer we met elkaar delen, zodat gerechtigheid, bevrijding en genade kunnen opbloeien en een goed en betekenisvol leven voor iedereen toegankelijk wordt.

Als discipelen zijn we geroepen om te getuigen van God en van het verlossend werk van Christus. Of mensen vervolgens Jezus als hun Heer willen gaan belijden, of zij vinden dat onze waarden bijdragen aan de doelstellingen die we verkondigen, dat blijft open en is niet aan ons om te beantwoorden. We hopen erop dat mensen met ons Jezus zullen navolgen, maar uiteindelijk is dat Gods zaak, zoals de zending Gods zaak is (*missio Dei*). Het is de Geest die roept en het hart beweegt. Wij kunnen dat niet. Het is God die mensen tot bekering leidt door het werk van de Geest.

Het voorgaande wordt in oecumenische kringen breed onderschreven. Voor ons, in de Noordwest-Europese contexten, betekent het dat we in bescheidenheid willen wijzen op Christus als de verpersoonlijking van leven en verlossing. Een dergelijke bescheidenheid is essentieel voor zending in onze context. In ons missionaire werk moeten we ermee rekenen dat de mensen aan wie wij getuigen al diepgewortelde opvattingen hebben over de christelijke boodschap. Velen zijn van mening dat die boodschap irrelevant is of, erger nog, dat het ouderwetse christelijk geloof schadelijk is voor de geestelijke gezondheid, menselijke autonomie en individualiteit. Desondanks hebben velen, hoewel ze tegen de kerk gekant zijn, overtuigingen die beïnvloed zijn door de christelijke traditie.

Discipelschap als een tweevoudige oproep

In het licht van het voorafgaande beschouwen we discipelschap in de Noordwest-Europese contexten als een tweevoudige oproep. Ten eerste als de oproep van de

Geest aan volgelingen van Jezus om in beweging te komen, om hoopvol de weg van het Koninkrijk van God te bewandelen. En ten tweede als de oproep om ons bij anderen te voegen die de versterking van het leven ('affirmation of life', *Together Towards Life*) eveneens centraal stellen. Gehoor gevend aan die oproep vieren en delen we de vreugde van Christus' evangelie op een uitnodigende en respectvolle wijze.

Deelname aan deze reis op de weg van het Koninkrijk mag de bekering niet vooronderstellen. Breed is het oecumenisch besef dat *metanoia* meer een proces is dan een bepaald punt in de tijd. Het geloof kan tijdens de reis groeien en rijpen, maar degenen die meereizen hebben altijd de vrijheid om de uitnodiging om te geloven in de ultieme betekenis van het goede nieuws van Christus af te slaan. Ze kunnen de uitnodiging om mee te reizen ook bij voorbaat afslaan. Mensen kunnen om verschillende redenen deelnemen aan de gezamenlijke reis. Misschien is dat omwille van gedeelde waarden of omwille van een gedeeld verlangen naar gerechtigheid en vrede. Of wellicht gaat het hen om een gedeeld geestelijk verlangen naar vervulling en doel. Hoe het ook zij, het is onze roeping om op bescheiden wijze met anderen te delen wat het leven, de dood en de opstanding van Christus betekenen in ons individuele en gemeenschappelijke leven, en wat dat kan bijdragen aan de gemeenschappelijke reis naar leven en vrede.

Deze houding wordt weerspiegeld in de oecumenische gedragscode *Christelijk getuigenis in een multireligieuze wereld.* Daarin wordt het getuigen van Christus verbonden aan de uitnodiging om ons samen met anderen – met of zonder een geloof – uit te strekken naar leven in volheid voor allen. Dit onderstreept de onderlinge afhankelijkheid van verkondiging en het onderscheiden van de Geest als de tweevoudige dimensie van discipelschap.

De oproep tot discipelschap als zodanig heeft zijn relevantie in seculiere contexten zeker niet verloren, ook al denken velen daarover anders door de ontkerkelijking. Maar hoewel de oproep naar onze overtuiging net zo relevant is als in de tijd van het Nieuwe Testament, behoeft de vorm van discipelschap in onze context wel een hernieuwde contextualisatie, omdat de navolging gestalte moet krijgen in een culturele context die snel veranderd is. Noordwest-Europa is immers post-christelijk en seculier geworden, maar ook multireligieus en intercultureel.

Als hernieuwde contextualisatie achterwege gelaten wordt, zien we over het hoofd dat het evangelie voor velen ongeloofwaardig, onaantrekkelijk en irrelevant geworden is. Zowel de *Fresh Expression of Church*-beweging (met de nadruk op het vormen van nieuwe missionaire geloofsgemeenschappen) alsook kerkelijke initiatieven die nieuwe wegen zoeken om te leven in solidariteit met vluchtelingen en asielzoekers (met inbegrip van pogingen om hun rechten te verdedigen) zijn authentieke uitdrukkingen van een contextueel verstaan van discipelschap in onze tijd.

Discipelschap als evangelisatie

In reactie op secularisatie en afnemend kerklidmaatschap hebben kerken in Europa in de laatste jaren opmerkelijk veel aandacht gegeven aan evangelisatie. In TTL komt dit ook aan de orde, met name in paragraaf 72 die nieuwe missionaire initiatieven in het seculiere Noorden bespreekt en verwijst naar *Fresh Expressions of Church*, de nieuwe monastieke beweging en *Emerging Church*.

In hun evangelisatiewerk hebben kerken in Noordwest-Europa ontdekt dat wie de mensen oproept tot discipelschap, ook de relatie van evangelie en cultuur opnieuw moet doordenken. Het volstaat niet om te spreken over verlossing en bevrijding, als we niet in staat zijn om aan te geven waarvan we dan wel bevrijd moeten worden of wat 'leven in volheid' dan wel betekent in een welvarende context. Veel Europeanen zoeken zin en samenhang, betekenisvol werk, persoonlijke ontplooiing en waardevolle relaties. We ontdekten inmiddels dat individualisme en eenzaamheid de keerzijde zijn van individualiteit en autonomie. Daklozen en langdurige werklozen, alleenstaande moeders op bijstandsniveau en migranten zonder verblijfspapieren vormen maar een paar voorbeelden van mensen die weinig toegang hebben tot de zegeningen van de welvaart. Welke consequenties heeft dit voor de invulling van ons discipelschap?

Het volstaat evenmin om mensen uit te nodigen voor een gezamenlijke reis zonder ons er rekenschap van te geven dat zij vaak al betrokken zijn bij zaken die christenen van belang vinden. We zijn niet de enigen die recht en vrede, gastvrijheid voor migranten of het klimaat belangrijk vinden. Medeburgers hebben niet zelden veeleer het gevoel dat kerken en christenen in het verleden niet stonden te trappelen om te strijden tegen onrecht. Het is daarom niet voldoende wanneer kerken in Noordwest-Europa de mond vol hebben van heil en de oproep tot discipelschap, maar ze moeten zicht hebben op de vraag welke aspecten van seculariteit waarachtig leven versterken en welke aspecten dat leven bedreigen.

Al eerder stelden we dat seculier niet tegengesteld is aan geloof. Het seculiere moet veeleer worden beschouwd als de context waarbinnen zowel christenen als anderen leven. Dat heeft implicaties voor de manier waarop we in het publieke domein actief zijn in missionair werk. Zo zal een contextgevoelige zending in seculiere contexten christelijke waarden steeds weer relateren aan seculiere waarden. In de dialoog daarover gaat het om het vinden van bondgenoten die omwille van het goede voor de samenleving een gezamenlijke pelgrimage van recht en vrede willen aangaan.

Discipelschap als 'advocacy'

We pleiten ervoor om ook *lobby* en *advocacy*, waarbij vele kerken en christenen in Europa betrokken zijn, te beschouwen als een vorm van discipelschap die past bij

een seculiere context. *Advocacy* beschouwen we hier kortweg als het opkomen voor de rechten van anderen. Christenen en kerken die betrokken zijn bij *advocacy* doen dat los van de vraag of de mensen voor wie zij zich inzetten christen zijn of worden. Maar door hun inzet leggen zij wel een getuigenis af te midden van mensen uit allerlei achtergronden. Het vormt een uitnodiging om waarden over te nemen die in *advocacy* worden verdedigd, zoals recht, vrede, waardigheid en de integriteit van de schepping.

Discipelschap als viering

Discipelschap gaat vooral om een geloofsreis die de menswording en opstanding van Christus gedenkt en viert. Terwijl in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw missionair discipelschap vaak werd geduid als de oproep om los te breken uit het isolement van de kerkelijke enclave en gelovig aan de slag te gaan in een disfunctionele samenleving, komt in onze tijd veel sterker de relatie van discipelschap en aanbidding (*worship*) aan de orde. Deze ommekeer in het denken over discipelschap onderstreept dat de gelovige toewending naar de wereld (solidariteit) niet gescheiden kan worden van de toewending naar de Drie-enige God die de wereld schiep en voleindigen zal.

Hoewel discipelschap niet beperkt mag worden tot inwijding en participatie in het kerkelijk leven, is de erkenning gegroeid dat discipelschap intrinsiek verbonden is aan de gemeenschap van Jezus' volgelingen en aan hun geloofspraktijken. In dat kader stelt het Wereldraadrapport *Evangelism Today: New Ways for Authentic Discipleship* (2013) dat discipelschap geworteld is in Christus. Het is in de aanbidding (*worship*) dat we deze verworteling in Christus vieren. In het deelhebben aan de sacramenten is de geloofsgemeenschap in relatie met God. Liturgie vormt daarom een essentieel onderdeel van discipelschap, doordat het geloof en de geloofspraktijken vormt en voedt. Het vieren van het geloof schept een ruimte die leerlingen van Christus in staat stelt om in het seculiere Noordwest-Europa te leven, om Gods goede nieuws op een contextuele wijze gestalte te geven en om met anderen onderweg te zijn omwille van het goede voor deze geschapen wereld.

---

[1] Dit (door Gerrit Noort vertaalde en bewerkte) artikel kwam tot stand op basis van discussies over discipelschap in de European Ecumenical Mission Councils tijdens hun jaarbijeenkomst in 2017 (Londen) en twee daaruit voortvloeiende studiebijeenkomsten in Hamburg. Het Engelstalige artikel diende als voorbereidend studiedocument voor de Wereldzendingsconferentie in Arusha en werd in 2018 gepubliceerd in het *Resource Book* van de conferentie.

8 De Arusha-oproep tot 'omvormend' discipelschap

De Wereldzendingsconferentie te Arusha onder de titel 'Bewogen door Gods Geest: Geroepen tot omvormend discipelschap' werd met een gezamenlijke boodschap op 13 maart 2018 afgesloten. Hieronder volgt daarvan de vertaalde tekst.

De Wereldzendingsconferentie van de Wereldraad van Kerken vond van 8 tot 13 maart 2018 plaats in Arusha (Tanzania). Meer dan duizend deelnemers kwamen daar bijeen. Allen zijn betrokken bij zending en evangelisatie, zijn afkomstig uit verschillende christelijke tradities en uit alle delen van de wereld.

Vol vreugde vierden wij de levengevende beweging van de Geest van God in onze tijd en putten daarbij bijzondere inspiratie uit de Afrikaanse context en spiritualiteit. Bijbelstudie, gebed en vieringen, evenals het met elkaar onze verhalen delen, bemoedigden ons om getuigen te zijn van het Koninkrijk van God dat naar ons toe gekomen is door het leven, de kruisiging en opstanding van Jezus Christus, onze Heer.

Ondanks sprankjes hoop moesten we ons rekenschap geven van de dodelijke krachten die de wereldorde doen schudden en velen lijden toebrengen. Wij zien de schokkende toename van rijkdom als gevolg van een globaal financieel systeem dat weinigen rijk en velen arm maakt (Jesaja 5:8). Veel oorlogen, conflicten, ecologische verwoesting en lijden in onze tijd zijn hiervan het gevolg (1 Timoteüs 6:10).

Dit wereldwijde imperialistische systeem heeft de financiële markt tot een afgod van onze tijd gemaakt. Het heeft ook een klimaat van dominantie en discriminatie versterkt, dat blijvend marginaliseert en miljoenen uitsluit door hen in situaties van kwetsbaarheid en uitbuiting te houden. We zijn ons ervan bewust dat mensen in de marge de zwaarste lasten dragen.

Deze onderwerpen zijn in 2018 op zich niet nieuw, maar de Heilige Geest is ook in onze tijd onderweg, en roept ons als christelijke gemeenschappen dringend op om daarop te antwoorden met zowel persoonlijke als gezamenlijke ommekeer en veranderend discipelschap.

Discipelschap is zowel een gave als een opgave, om actieve medewerkers met God te zijn om de wereld om te vormen. In wat de theologen van de vroege kerk *theosis* of vergoddelijking noemden, delen we Gods genade door Gods zending niet voor onszelf te houden. Deze weg van discipelschap brengt ons tot het delen en tot leven vanuit Gods liefde in Jezus Christus door te zoeken naar gerechtigheid en vrede op andere manieren dan die van de wereld (Johannes 14:27). Zo beantwoorden we de oproep van Jezus om Hem vanuit de marges van onze wereld te volgen (Lucas 4:16-19).

Als discipelen van Jezus Christus – zowel individueel als gezamenlijk:

- zijn wij door onze doop geroepen tot veranderend discipelschap: tot een met Christus verbonden levenswijze in een wereld waarin velen wanhoop, afwijzing, eenzaamheid en het niet-van-waarde-zijn ervaren.
- zijn wij geroepen om de Drie-enige God – de God van gerechtigheid, liefde en genade – te aanbidden, terwijl velen de valse god van het marktsysteem aanbidden (Lucas 16:13).
- zijn wij geroepen om het goede nieuws van Jezus Christus te verkondigen – de volheid van het leven, berouw en vergeving van zonde en de belofte van eeuwig leven – in woord en daad, in een gewelddadige wereld, waarin velen opgeofferd worden aan de afgoden van de dood (Jeremia 32:35) en waarin velen het evangelie nog niet hebben gehoord.
- zijn wij geroepen om ons vol vreugde te laten betrekken bij de wegen van de Heilige Geest, die mensen in de marge toerust om op zoek te gaan naar gerechtigheid en waardigheid (Handelingen 1:8; 4:31).
- zijn wij geroepen om het woord van God te onderscheiden midden in een wereld die veel tegenstrijdige, valse en verwarrende boodschappen communiceert.
- zijn wij geroepen te zorgen voor Gods schepping en solidair te zijn met volkeren die ernstig getroffen worden door de klimaatverandering. Het meedogenloos centraal plaatsen van de mens leidt tot uitbuiting van het milieu uit hebzucht en uit consumentisme.
- zijn wij als discipelen geroepen saamhorig te zijn in rechtvaardige en inclusieve gemeenschappen, zoekend naar eenheid en als deelnemer aan onze oecumenische reis, in een wereld die stoelt op opzij zetten en uitsluiten.
- zijn wij geroepen om trouwe getuigen te zijn van Gods omvormende liefde, in dialoog met mensen van andere geloofsovertuigingen in een wereld waar politisering van religieuze identiteiten vaak conflicten veroorzaakt (Lucas 22:25-27).
- zijn wij geroepen om ons te laten vormen tot dienende leiders die de weg van Christus laten zien in een wereld waarin macht, rijkdom en de geldcultuur tot voorrechten leidt.

- zijn wij geroepen om muren af te breken en gerechtigheid te zoeken met volkeren die onteigend en van hun land verdreven zijn, onder wie migranten, vluchtelingen en asielzoekers, en zijn wij geroepen nieuwe grenzen en scheidslijnen te weerstaan die verwijderen en doden (Jesaja 58:6-8).
- zijn wij geroepen om de weg van het kruis te volgen, die elitarisme, voorrecht, persoonlijke en structurele macht kritisch bevraagt (Lucas 9:23).
- zijn wij geroepen om te leven in het licht van de opstanding dat hoopvolle mogelijkheden tot verandering en omkeer biedt.

Dit is een oproep tot veranderend discipelschap. Dit is geen oproep die we uit eigen kracht kunnen beantwoorden. Deze oproep is dan ook, tot slot, een oproep tot gebed.

Liefhebbende God, we danken U voor het geschenk van het leven in al zijn verscheidenheid en schoonheid. Heer Jezus Christus, gekruisigd en opgestaan, we prijzen U, dat U gekomen bent om de verlorenen te vinden, de onderdrukten te bevrijden, de zieken te genezen en de zelfzuchtigen tot inkeer te brengen. Heilige Geest, we verheugen ons dat U ademt in het leven van de wereld en dat U uitgestort bent in onze harten. Als we in de Geest leven, laten we dan ook in de Geest gáán. Verleen ons geloof en moed om ons kruis op ons te nemen en Jezus te volgen – door pelgrims van gerechtigheid en vrede te worden in onze tijd. Tot zegen van uw volk, tot steun van de aarde en tot eer van uw naam. Door Christus, onze Heer.
Amen.

Personalia

Christoph Anders is predikant van de Evangelische Kirche Deutschland en directeur van Evangelisches Missionswerk (EMW) in Hamburg.

Dr. Michael Biehl is stafmedewerker Theologie van Evangelisches Missionswerk (EMW) in Hamburg.

Prof.dr. Werner Kahl is 'Studienleiter' aan de Missionsakademie van de Universiteit Hamburg.

Dr. Gerrit Noort is directeur van de Nederlandse Zendingsraad en predikant met bijzondere opdracht van de Protestantse Kerk in Nederland.

Prof.dr. Johannes Reimer is hoogleraar Missiologie en interculturele theologie aan de Theologische Hochschule Ewersbach en aan de University of South Africa.

Merlyn Hyde-Riley is predikant van de Jamaica Baptist Union en algemeen secretaris van het kerkgenootschap. Zij is tevens voorzitter van de Jamaica Council of Churches.

‘Discipelschap’ staat hoog op de agenda van missionaire organisaties en is prominent aanwezig in de internationale missionaire beweging. Dat kan ook haast niet anders, want in discipelschap – te midden van de volken leerling van Jezus zijn – gaat het om centrale noties in het christelijk geloof: van wie willen we leren, wat is richtinggevend voor het christelijk leven en hoe geven we daaraan in de navolging gestalte? Organisaties voor zending en evangelisatie kunnen hun werk niet doen zonder zich op deze vragen grondig te bezinnen.

Geroepen om leerling te zijn is een uitgave naar aanleiding van de oecumenische Wereldzendingsconferentie van 8 tot 13 maart 2018 in Arusha (Tanzania), waar het thema ‘discipelschap’ in lezingen, vieringen en workshops werd uitgewerkt. Het ging daarbij vooral om *transforming discipleship.* Leerlingen van Jezus, levend vanuit de hoop dat Gods Rijk zal aanbreken, mogen bijdragen aan verandering, maar het discipelschap zélf verandert ook doordat elke tijd andere uitdagingen aan de navolging stelt.

Geroepen om leerling te zijn stelt de missionaire dimensie van de navolging centraal en beoogt door de keuze van de artikelen een bescheiden bijdrage te leveren aan de doordenking van missionair werk.

Geroepen om leerling te zijn is de derde uitgave in de serie reflectie en toerusting over missionaire en missiologische thema’s, die de Nederlandse Zendingsraad uitbrengt onder de titel NZR-Cahiers.